

Grettir sterki og Sturla lögmaður

Það er engin nýlunda í fræðum sem fást við íslenskar miðaldabókmennir að leita höfunda þeirra verka sem ekki eru tengd nafnkunnum mönnum í varðveisstum handritum. Hér heima er þekkt leit Barða Guðmundssonar að höfundi Njálu í mörgum ritgerðum og ekki síður rökstuddar tilgátur þeirra sem gefið hafa út sögur fyrir Hið íslenska fornritafélag á umliðnum árum og áratugum um þau nöfn sem helst bæri að tengja einstökum Íslendinga sögum;¹ að ekki sé minnst á viðleitni margra fræðimanna til að treysta bönd þeirra frænda, Egils á Borg og Snorra Sturlusonar,² og fjölgla verkum á ritaskrá Sturlu Þórðarsonar.³ Matthias Johannessen ritstjóri og skáld hefur í þeim efnum brugðið fyrir sig einna skemmtilegustu röksemdafærslunni þegar hann eignar Sturlu Þórðarsyni Njálu ekki hvað síst vegna þess að líkur hljóti að vera til þess að besta skáldið semji bestu söguna.⁴

Í þeim fyrirlestri sem hér verður kynntur er glímt við gamlan draug í norrænum fræðum: Samdi Sturla Þórðarson Grettis sögu? Það var Árni Magnússon sem fyrstur vakti drauginn upp í stuttri minnisgrein, Sigurður Nordal færði hamn í fræðilegar spjarið rínum tvöhundruð árum síðar og hann hefur síðan verið á stjákli um síður fræðirita; þeir sem um söguna skrifa vita af honum þó

- Oft reyna fræðimenn að þrengja hringinn um höfund með því að leita hljóðstæðna við frásagnir Íslendinga sagna í umróti Sturlungaldar, fyrirmynda að lýsingum á viðburðum, aðstæðum eða persónum. Sú var megináferð Barða Guðmundssonar og henni beitir einnig Þórhallur Vilmundarson í formála útgáfu sinnar og Bjarna Vilhjálmssonar á Harðar sögu og fleiri Íslendinga sögum. Þórhallur leidir að því að rök að Sturla Sighvatsson, ævi hans og örloð, kunni að hafa hafi áhrif á lýsingu höfunder Harðar sögu á aðalhetju sinni og atburðir sögunnar og aðstæður hafi litast af samtímaðburðum. Þórhallur segir: „Likingaratriði þau, sem hér hafa verið talin, eru það morg og samsvörunin það náin, að ekki virðist geta verið um tilviljun að reða. Höfundur sögunnar sýnist hafa verið svo gagnitekinn af hinum dramatísku atburðum í samtíðinni, að þeir settu mark sitt á sögu hans. Um það á hann reyndar sammerkt með höfundum ýmissa annarra Íslendingasagna, svo sem menn hafa smáan saman verið að áttu sig á síðari árum.“ (1991:xiv). Síðar verður vikið að umfjöllun Þórhalls um sambandin Harðar sögu og Grettlu.
- Sbr. Peter Hallberg (1962). Hann hefur í síðari ritgerðum oft fjallað um Egil og Snorra aust þess sem um þá segir í Stilsignalmenti og författarskap (1968). Sigurður Nordal hefur víða skrifð um Snorra Sturluson og Egli, m.a. í formála útgáfu sinnar á sögunni (1933), í *Snorri Sturluson* (1920) og samnefndri ritgerð yngri (1941). Þá hefur Baldur Haflstað m.a. reynt að lesa saman lífshlaup beggja (1990, 1991) og fært að því rök að Snorri hafi samið Egli „seint á evi sinni, síðar en Heimskringlu, jafnvel á síðustu árum aví sinnar“ (1990:89). Nú síðast hefur Jónas Kristjánsson professor varpað fram þeiri hugmynd að Snorri hafi skapað bókmennatægreinina Íslendinga sögur með Egli sinni og samið hana nærrí 1240 (fyrst í fyrirlestri sem haldinn var á vegum Stofnunar Sigurðar Nordals 20. mars 1989; síðar 1990). Sbr. einnig P. E. Wieselgren (1927) og M. C. van den Toorn (1959).
- Sturla hefur auk Grettlu einkum verið orðað við Eyrbyggju og Laxdæla sögu (um hana hafa þeir tekist braðurnir Sturla og Ólafur hvítakáld) einkum í ritgerðum eftir Rolf Heller, Gunnar Benediktsson, Marinu Mundu og Peter Hallberg einsog Guðrún Ása Grímsdóttir gerir grein fyrir í ritgerð sinni um Sturlu (1988:9-36). Ályktarorð hennar í þessum efnum eru skynsamleg einsog vænta mátti: „EKKI verður hér skorið út því hvort rétt sé að telja Sturlu höfund fleiri rita en þeirra sem fornar bækur eigna honum óhikáð. Hann er einn nafnkunna rithöfunda á miðöldum og má því vera að mönnum hetti til að eigna honum fleiri rit en færri. Sískur maður átti sér lærimeistara og hefur án efa sjálfur átt lærisevina sem sögðu og skráðu sögur að hætti meistara síns og mun ógreitt að skera úr um höfunda sagna þessa skóla.“ (30).
- Hann segir meðal annars: „Tvennt er vist: enginn skrifar Njálu nema stórkáld og unnt er að skrifra landfræðilega lýsingu í skáldverki án staðarþekkingar sem byggist á nánum tengslum höfunder við æskuumhverfi. En eitt er vist: enginn skrifar listaverk eins og Njálu án mikillar aefingar og verkkunnáttu, ekki sízt heimildapekkningar og úrvinnsluhæfileika.“ (1985:284) Og litlu síðar segir að Njála sé „e.k. utansvættarkronika Breiðfirðingsins Sturlu Þórðarsonar, proskadasti ávæxtur smilðar hans“ (1985:285).

hann ríði ekki húsum einsog Glámur forðum.¹ Og hann hefur aldrei verið kveðinn niður í eitt skipti fyrir öll þó ýmsir hafi sent honum kveðju;² nú síðast sést honum bregða fyrir í formála vandaðar útgáfu Þórhalls Vilmundarsonar á Harðar sögu frá 1991. Ég geri stuttlega grein fyrir meginröksemdum þeirra sem eignað hafa Sturlu söguna og víska jafnframt að aldri Grettlu og handritum. Í framhaldi af þeim inngangi kynni ég nýlegar rannsóknir á orðaforða Íslendinga sagna, Sturlungu, Heimskringlu og annarra þeirra fornrita sem aðgengilegar eru á tölvu og reyni jafnframt að nýta þær til að áttu mig á venslum Grettlu og Íslendinga sögu.³ Af tæknilegum ástaðum verða endanlegar niðurstöður þeirrar athugunar þó fyrst kynntar á ráðstefnunni sjálfrí. Því miður er ekki ráðrún til að fjalla hér um bókmennntaleg einkenni Grettis sögu eða margbrotið innrím hennar og annarra Íslenskra miðaldabóka, vensl hennar við evrópskar bókmennir, afstöðu höfundar til frásagnarhefðar Íslendinga sagna og tungumáls; allt þetta virðast mér þó benda eindregið til þess að sagan sé seint samin.⁴

I.

Fraðimenn hafa leitt getum að því að Sturla hafi samið sérstaka sögu um Grett Ásmundarson sem síðar lenti í glatkistunni en hafði áhrif á þá Grettlu sem nú er varðveitt. Fyrstan þeirra sem talið hafa frum-Grettlu ættaða úr smiðju Sturlu má nefna Árna Magnússon handritasafnara einsog nefnt var hér að framan en hann segir:

Grettis saga gengur nær Fabulæ en Historiæ, er full með Fabulas <og> parachronismos. er interpolerud úr einhvöri opere Sturla Þordarsonar, og hans ætla eg vísurnar se. Grettissaga sú er vær höfum, er interpolerud úr þeiri, er Sturla Þordarson hefur ritad, og það kannske seit á tímum. Interpolator mun hafa sett fabulas þar inn. Eg minnist mig ad hafa sed gamalt fragment úr þessari Grettissögu. Annars er ei óvist at Grettissaga Sturlu hafi og fabulosa verid, og líkara þyke mer ad Sturla muní hafi komið við Vísurnar er standa í þeiri sem vær nu höfum. Þessi saga er fabulis plena.

(Jón Helgason 1980:49)

Bókmenntasmekkur Árna er kunnur af minnisgreinum hans strjálum og bréfum;⁵ en hann var hallari undir ‘sannar’ frásagnir og nákvæmar að hætti Ara fróða en

¹ Þeir sem varfærnastir eru gera ráð fyrir að höfundur Grettis sögu hafi a.m.k. stuðst við ritáðar heimildir um Grettí frá 13. öld; hér má vitna til Roberts Cooks sem skrifar um söguna í nýtt uppsláttarríti um skandinavískar miðaldir: „Grettis saga was composed sometime around 1310–1320; this date, late for the Íslendingasögur, can be deduced from internal evidence, especially a reference in ch. 49 [þ.e. um spjótfund á dögum Sturlu Þórdarsonar, innsk. ÖT]. The unknown author collected tales about Grettir from both written and oral sources and shaped them into the present saga, adding some preliminary matter about Grettir’s forebears [...] and some final chapters (83–93 [þ.e. Spesarþætti, innsk. ÖT]) telling how Grettir was avenged in Byzantium by his Norwegian half-brother Þorsteinn, and how Þorsteinn engaged in a love affair there with a married lady named Spes.“ (Grettis saga. Medieval Scandinavia 1993:242).

² Einna rækilegust er atlaga Kolbrúnar Haraldsdóttur (1986).

³ Sú vinna byggir á nýjum útgáfum þessara fornrita; *Íslendinga sögur og þættir I-III* (1987), *Sturlunga saga I-II* (1988), *Heimskringla I-II* (1991). Hér á eftir er jafnan vitnað til þessara útgáfna.

⁴ Sbr. ritgerð mína um söguna: *Orð af orði. Hefð og nýmæli í Grettlu* (1993).

⁵ Hér má minna á fræga tilvitnum þeim orðum til stuðnings: „Flestir af vorum Íslensku sögum eru skrifadar af hominibus historicis penitus ignaris et chronologis imperitis. eru þar í mesta part scitu indigna, amplificerud med aernum orðafjölda, item res confusissime tracteradar og mart aukid og ósatt Íslenderkr stulte eveherader, flestar eru og skrifadar so seit ad authores kunnu ei vel vita veritatem gestorum. I Íslendskum sögum eveherast stulte Islandi, og þeirra meriter, eins og þeir væri öllum Nationibus fremur. framar óðrum hefur Níalssögu author verid blígdunarlaus þar f, í mórgum stöðum, og er þad eitt Argument til ad

uppspuna og fabúlur af toga fornaldarsagna og sumra Íslendinga sagna eða samtíning einsog Flateyjarbók sem honum þótti „med þeim lettvaegustu Membranis“. Sigurður Nordal tók upp þennan bráð frá Árna í ritgerð sinni um Sturlu Þórðarson og Grettis sögu árið 1938. Þar rekur hann röksemdir eldri fræðimanna um aldur, frumsögu og höfund, veltir fyrir sér tímatali sögunnar og tilvísunum til Sturlu og samtíma hans. Niðurstöðu sína orðar hann svo:

Sturla lögmaður Þórðarson hefur á efri árum sínum, varla fyrri en um 1280, samið æfi Grettis. Þetta rit Sturlu er að mestu leytti glatað í upphaflegri mynd sinni, en nokkurum getum má leiða um efni þess og heimildir. Það má telja því nær öruggt, að Halldór prestur Oddasson hafi verið aðalheimildarmaður Sturlu. [...] Auk þess er ekki loka fyrir það skotíð, að Halldór hafi látið eftir sig einhver rituð drög um ævi Grettis frænda sínus.¹

(1938:17-18)

Sigurður telur sig geta metið það með nokkurri vissu um hvaða þætti í ævi Grettis hafi verið fjallað í þessari frum-Grettlu (1938:19-20), hvenær Sturla hafi sett hana saman og honum finnst það ekki óhugsandi að sumt hafi sá sem síðar kom að verki tekið orðrétt frá hemni (1938:21).² Að öðru leyti hafi höfundur þeirrar gerðar „notað bók Sturlu sem stofn og undirstöðu, en aukið hana og endursamið.“ (1938:23). Sigurður vskur einnig að tengslum Landnámu og Grettlu og segir ljóst „að höfundur sögunnar bekkir ekki aðra Landnámu-gerð en Sturlubók“ (1938:18) og sú niðurstaða virðist mér ótvírað. Áður en lengra er heldið er rétt að rekja þær tilvísanir sögunnar sem Sigurður taldi haldbærust rök fyrir frum-Grettlu sinni.³

Í Grettlu er fjórum sinnum vísað til Sturlu Þórðarsonar sagnaritara eða þess sem um hans daga gerðist:

- A) Spjótið það sem Grettir hafði týnt fannst ekki fyrr en í þeirra manna minnum er nú lífta. Það spjót fannst á ofanverðum dögum Sturlu lögmanns Þórðarsonar og í þeiri myri er Þorbjörn fell og heitir þar nú Spjótsmyri. Og hafa menn það til merkja að Þorbjörn hefði þar dreppinn verið þótt í sumum stöðum segl að hann hafi á Miðfjúmum dreppinn verið.

(49:1029)

Af þessari klausu dró Sigurður Nordal þjár ályktanir:

Þessi frásögn er merkileg fyrir margra hluta sakir. Hún bendir til þess að Sturla hafi ritat að um Grettí seint á ævi sinni og söguritaranum hafi verið kunnugt um, að svo var. Hún sýnir líka, að nokkuð langur tími hefur liðið frá dauða Sturlu, þangað til þessi orð voru rituð. Eldri menn muna enn spjótsfundinn, sem hefur orðið milli 1270 og 1280. Og orðin „þótt í sumum stöðum segi“ benda til ritauðar heimildar, sem er eldri en það, sem Sturla hefur ritat.

(1938:12)

-
- Sæmundr Fróði se ei hennar Author, því af honum er að vænta meire greindar.“ (Jón Helgason 1980:63-64).
- 1 Hér styðst Sigurður við orð Guðna Jónssonar: „Það er ekki ólíklegt, að Sturla lögmaður hafi í aðku sinni heyrt Halldór prest segja sögur af Grettí hinum sterka og fengið þannig þann óhuga fyrir honum, sem tilvítinanir sögunnar virðast bera með sér, að hann hafi haft.“ (1936:xvi). Guðni Jónsson telur þó Hafliða prest Steinsson líklegasta höfund Grettis sögu en færir ekki veigamikil rök fyrir þeiri skoðun sinni (1936:lxiii-lxv).
 - 2 Jónas Kristjánsson er og hallur undir þá tilkun að tilvísanir til Sturlu bendi til að vitnað sé, f. t. eftir Sturlu, hvort sem það hefur aðeins stutt Ágríp varðandi tímatali og nokkrar staðreyndir í ævi Grettis, ellegar raunveruleg saga, eldri gerð Grettissögu“ (1978:292).
 - 3 Í nýrri bókmennntasögu segir Véstéinn Ólason um þessar tilvísanir að „þær geti eins átt við munnlægja frásögn eða stutta fróðleiksgrein“ (1993:144) og þurfi ekki að vera vitnibusur um sögu Grettis eftir Sturlu.

Mér er ekki ljóst hvernig ráða má af þessari klausu að Sturla hafi skrifað um Grettí, hvað þá hvort hann gerði það seitn eða snemma á ævinni, og söguritarum hafi verið það ljóst. Nafn Sturlu virðist einvörðungu notað til að tímasetja spjótsfundinn með svipuðum hætti og nafn Guðnýjar ömmu hans er nefnt þegar færð voru sein Snorra goða í Eyrbyggju (65:623) og ætla fáir að Guðný hafi sett saman þá sögu þótt enginn efist um hæfileika hennar til sagnagerðar.

I annan stað verður að telja vafasamt að klausan ‘þótt í sumum stöðum segi’ hljóti að vísa til ritaðrar heimildar (sem sé eldri en Sturla): ekkert mælir gegn því að hér sé vísað til munnmæla eða söguritarinn bregði fyrir sig innistæðulitu ritklifi eða formúlu af pekktri gerð. Höfundur Grettlu ber víðar saman ‘frásagnir’ án þess að það verði talið til vitnis um ritaðar heimildir. Um það má taka tvö dæmi:

- Þegar sögumaður veltir fyrir sér afdrifum skessunnar f Bárðardal segir: „Þetta er sögn Grettis! að tröllkonan steypist í gljúfrin niður er hún fékk sárið, en Bárðardalsmenn segja að hana dagaði uppi þá er þau glfndu, sprungið þá að hann hjó að henni höndina og standi þar enn í konulíkum óbjarginu“ (65:1056).
- Um pörupitinn sem spillið skírslu Grettis segir: „Hann fór að Grettir og rétti honum fingur og skar honum höfuð og kallaði hann margýgjuson og mörgum örðum illum nöfnum. Grettir varð skapfátt mjög við þetta og gat þá eigi stöðvað sig. Grettir reiddi þá upp hnefann og síló piltinn undir eyrað svo að hann lá þegar í óviti en sumir segja að hann væri dauður þá þegar. En engi þóttist vita hvadan sjá þiltur kom eða hvad að honum varð en það ætla menn helst að það hafi verið óhreinn andi sendur til óheilla Grettir“ (39:1016).

Þá má það nefna að örnefnið ‘Miðfitjar’ er óþekkt í heimildum og skrifarar yngri handrita sögunnar leiðréttu það sumir í ‘Miðjörð’.

Priðja ályktun Sigurðar Nordals og sú sem reynst hefur lífseigust varðar ritunartíma þeirrar Grettlu sem nú er varðveitt (sbr. t.d. Ólaf Halldórsson 1990:43).² Sturla Þórðarson dó 1284, þeir menn sem ‘nú lifa’ og mundu þennan

- Víða í Grettlu hef ég fundið tilvísanir til ‘munnlegra heimilda’ (sbr. 1993:191-94, o.v.). Meðal þeirra eru allmargar sem vísa til frásagnar Grettis sjálfss og er fáttit í Íslendinga sögum að hetjur séu heimildarmenn. Með þessum hætti fær frásagnin óvanalegan blæ trúverðugleika og sanninda; færst nær ævisögum einsog við þekkjum hana úr samtíðinni, verður nánast viðtalsbóli við Grettir. Að frátalinni þessari tilvísun má nefna: „Svo hefir Grettir sagt að hann þóttist þá aflraun mesta gert hafa að halda dýrinu“ (21:988); „Nú í því er Glámur felli rak skýði frá tunglinu en Glámur hvessti augun upp í móti. Og svo hefir Grettir sagt sjálfur að þá eina sýn hafi hann séð svo að honum brygði við“ (35:1010); „Grettir kvæð hana [Þorbjörnu digru] ráða. Síðan var hann leystur. Og þá kvæðst hann mest bundist hafa að sínu skaplindu að hann síló þá [smábændur] eigi er þeir hældust við hann“ (52:1035); „Svo hefir Grettir sagt að fyrir dalnum hafi ráðið blendingur, þurs einn sá er Þórir hét, og í hans traustu hafði Grettir bar verið“ (61:1050). Aukinheldur má nefna þessa tilvísun sem kalla má umordun með hefðbundnum hætti á vísu sem höfð er eftir Grettir (27. vísa): „Svo hefir Grettir sagt að hann þóttist öruggur til víg við flesta menn þó að þrfr væru saman en hann mundi eigi flýja fyrir fjórum ad öreyndu en því að eins berjast við fleiri nema ætti hann hendur sínar að verja sem segir í þessari vísu“ (31:1003).
- Óskar Halldórsson víkur að þessari tilvísun í ritgerð sinni: Godsgagn um Grettir (1977:627-39) og segir: „Venjulega er Grettla talin rituð laust eftir aldamótin 1300, en raunar þarfust aldur hennar nánari rannsóknar. Ýmislegt sem hér er ekki rún til að rekja, bendir til að hún sé nokkru yngri. Jafnvel þótt gert sé ráð fyrir að athugasemd 49. kafla um spjótsfundinn hjá Þóroddsstöðum sé upphafleg í sögunni gæti hún verið skrifluð nálegt miðri 14. öld.“ (639, 25. nmgr.). Þá dreppur Óskar á aldur Grettlu í annarri greini frá 1982 og tekur þar undir þá skoðun Hermanns Pálssonar að sameinkenni Orms þáttar og Grettlu séu svo skýr að ekki verði undan þvívikist að gera ráð fyrir rittengslum (1981:116-18) og telur þar komma mikilvæga vísbindingu um aldur sögunnar, „sem aðeins er til í handritum frá lokum 15. aldar og síðar. Elsta handrit Orms báttar er hins vegar Flateyjarbók, í þeim hluta hennar sem talinn er ritaður h. u. b. 1382-87. Þar sem texti þáttarins í Flat. er ekki frumrit og varla ritaður eftir

spjótsfund (e.t.v. nærri 1280) hafa því varla fæöst eftir 1270; við þá tölum má svo bæta eðlilegri lífslengd og þá fáum við 1320-50. Hér má gera fáeinarr athugasemdir við þennan reikning enda þótt það sé að mestu óviðkomandi sambandi þeirra Sturlu og Grettis:

- 1) Ég hef reynt að átta mig á vitnisburði handrita á þessum stað með aðstoð Guðvarðar Máss Gunnlaugssonar. Einsog vikið er að síðar í þessum lestri eru elstu og helstu handrit sögunnar þessi: *AM 551 a 4to* (A), *AM 152 fol.* (B), *AM 556 a 4to* (C) og *DG 10 fol.* (D). B, C og D hafa feitletröða lesháttinn 'Spjótið það sem Grettir hafði týnt fanist ekki á löngum tíma ...' umfram A og hann telst því 'upphaflegur' með venjubundnum rökum. Orðalagið 'þeirra manna minnum er nú lífa' er sameiginlegt A, C og D (vantar í B, AM 150 fol. og AM 151 fol.) og telst með sömu rökum upphaflegt.¹ Það virðist því erfitt að fára textafræðileg rök gegn þessari tilvísun til núlfandi manna en jafnframt ljóst að elstu handrit stögunnar eru ekki samstiga um orðalag.
- 2) Það er eftirtektarvert að þeir sem skrifa söguna um 1500 (og síðar) taka orðalagið 'er nú lífa' óbreytt upp í sinn texta þó tilvísun til Sturlu geri þá menn heldur aldráða.² Ég hef látið mér til hugar koma að tilvísanir til 'þeirra manna er nú lífa' og Sturlu þórdarsonar sér misgamlar.³ upphaflega hafi ótligreindur fróðleiksmáður fært í letur minnisgrein⁴ um spjótsfund í myri og tímaseti í minni núlfandi manna.⁵ Þessi fróðleiksgrein kemur svo fyrir augu annars grúskara og yngri sem sér í hendi sér að hinir 'núlfandi menn' eru daudir þannig að klausun dugir ekki sem tímasetning. Hann leggst því í reikning og kemst að þeirri niðurstöðu að spjótið hafi fundist um 1280. "Þess vegna hripar hann á spássu að spjótið hafi fundist á ofanverðum dögum Sturlu lögmanns" segir Helgi Skúli í fyrniefndu rafbréfi. Sá þróji sem kemur að þessu verki er síðan höfundur þeirrar Grettlu sem nái er varðveitt og hann fellir tilvísun til Sturlu

frumtexta getur Grettla naumast verið yngri en frá fyrra hluta 14. aldar.⁶ (1982:34, 9. mngr.). Mér þykir þó Óskar fara nokkuð hratt yfir þegar hann tekur undir 'niðurstöðu' Hermanns og fái ekki ráðið af orðum Hermanns að hann vilji kveða uppá um það hvor textinn er veitandi þó hann virðist hallari undir þá skoðum að sagan sé eldri (sbr. 1981:118-19). Hann segir m.a.: „Um fyrirmyndir beggja [þ.e. Grettlu og Orms] þáttar, innsk. ÖT] getum við að vísu getið okkur til með því móti að vera þau saman við önnur varðveisst rit, en þar sem glataðar gerðir eru nú ekki tiltekar, þá verður ekki haeft að draga afdráttarlausar ályktanir af síklum samanburði.“ (1981:118). Hér er ekki tóm til að meta hugleiðingar ofangreindra fræðimanna um tengsl Orms þáttar og Grettlu, en ég hef aðvarað við ofmáti á burðarþóli þeirrar miklu byggingu sem reist hefur verið með rittengslarannsóknum (1990).

- 1) Guðvarður Már stakk að mér þessari hugmynd í tólvupstöði: „Ef það er raunin að báðar klausurnar eru upphaflegar, þá tilytur maður að álykta sem svo að skrifari erki-A hafi felt út örðin 'á löngum tíma' og skrifari erki-B hafi felt njóður örðin 'fyr en í þeirra manna minnum er nú lífa' vegna þess að þeim hefur, hvorum um sig, fundist þeita óþörf klifun.“ (1994).
- 2) Í Heimskringlu Snorra Sturlusonar er á tveimur stöðum áþeckt orðalag: a) „Það er allra meina mál, vina hans og óvina, að engi maður í Noregi hafi verið betur að sér ger um alla hluti en Sigurður [slembidjákn] í þeirra manna minnum er þá voru uppi en ógegnumaður var hann um sumar hluti“ (Saga Inga konungs 12:777). Til samanburðar má hafa orðalag Morkinskinnu: „[...] að engi maður hefði gervari að sér verið en Sigurður um alla hluti svo að mennt viti en þó hefir hann verið ógiftumaður“. Þetta orðalag endurómar hér úr hinni fyrstu sögu, Hryggjarstykki Eiríks Oddssonar og þar hefur kannski upphaflega verið vísad til samtímanamanna með áþekkum örðum og gert er nú í Grettlu: 'í þeirra manna minnum er nú eru uppi'. b) „En það var almali að hann [Gregorius Dagsson] hafi verið mestur höfðingi lendra manna í Noregi í þeirra manna minnum er þá voru uppi [...]“ (Hákonar saga herðibreiðs 14:810).
- 3) Helgi Skúli Kjartansson sagnfræðingur las þennan lestur minn yfir og sendi mér skemmtilegt rafbréf um sögu spjótsins í myrinni sem ég styðst við í því sem hér segir. Kann ég honum bestu þakki fyrir.
- 4) Ekki er víst að þessi fróðleiksgrein hafi sprottið af áhuga á ævi og örlogum Grettis: hún kann t.d. að hafa tengst Landnámurinum eða samantekt um minnisverða atburði í sveitinni.
- 5) Aðrar heimildir en Grettlu virðast nokkuð samstiga um að eigna Grettii víg Þorbjarnar óxnamegins. Þess er t.d. getið bæði í Landnámu og vísu Hauks Valdsarsonar í Íslendingadrápu. Í vísunni er þó ekki getið um spjótið góða.

inn f texta sinn (m.a. til samræmis við aðrar sískar) en láist lagfæra orðalag um nýlifandi menn.

- B) Settist Grettir þar nú kyrri. Þá hafði hann fimmtíð vetur eða sextán í sekt verið að því sem Sturla Pórðarson hefir sagt.

(69:1062)

Sigurður Nordal færir að því nokkur rök að tímatalssákvaði þetta stingi í stúf við innra tímatal sjálfrar sögunnar (og styðst þar við útreikning Guðna Jónssonar (1936)) og honum finnst ósenilegt að höfundurinn hefði „farið að búa síkt til, nota nafn Sturlu til þess að gera sitt eigið tímatal tortryggilegt. Og hann hefði ekki farið að halda því á lofti, nema það hefði verið skrifð“ (1938:11-12). Hér er ekki tóm til að fjalla ítarlega um tímatal Grettlu heldur látið duga að vísa til greinargerðar Kolbrúnar Haraldsdóttur (1986) sem efast mjög um ályktanir heirra Guðna og Sigurðar. Þó má nefna að skekkjur þær sem fræðimenn hafa fundið með nákvæmri athugun virðast mér heldur smávægilegar og tímatal sögunnar gengur ágætlega upp, sé við það miðað að ár Grettis í útlegð seu talin frá því hann fyrst var dæmdur sekur fyrir að vega Skeggja eftir deili um bitabox og þar til hann hrókklast í hamraborg sína í Skagafirði til þess eins að deyja einsog hver annar píslarvottur. Grettir er dæmdur í briggja ára útlegð fimmtíð vetrar gamall eða sextán. Þessa þrjá vetur er hann í Noregi, þá einn vetur heima og annan í Noregi (5). Eftir það taka við útlegðarárin heima (14) og loks hinn síðasti vetur Grettis begar hann virðist vera á 36. aldursári. Mér finnsta raunar aðdáunarvert hversu vel höfundi tekst að halda skikk á framrás tímans í sögu sinni, og ekki er víst að öll skáldverk frá síðari oldum stæðust þann hreinsunareld sem fræðimenn hafa stundum sent hann í með sögu sína.

- C) Skeggi, son Gamla en mágur Þóroddss drápustúfs en systurson Grettis, fór norður til Skagafjarðar með atgangi Þorvalds Ásgeirssonar og Isleifs mágus hans, er síðan var biskup í Skálholti, og samþykti alls almúga og fíkk sér skip og fór til Drangeyjar að sækja líf þeirra braðra, Grettis og Illuga, og færðu út til Reykjaströnd og grófu þar að kirkju. Og er það til marks að Grettir liggr þar að um daga Sturlunga er kirkja var færð að Reykjum voru grafin upp bein Grettis og þótti þeim geysistór og þó mikil. Bein Illuga voru grafin síðan fyrir norðan kirkju en höfuð Grettis var grafið heima að Bjargi að kirkju.¹

(84:1084)

Beinafundur og flutningur kemur við sögu í sex Íslendinga sögum, þ.e. Bjarnar sögu (9:86), Egli (89:517), Eyrbyggju (65:623-24), Flóamanna sögu (35:774), Grettlu² og Laxdæla sögu (76:1652),³ og „virðist eðlilegt að líta á þetta efní sem bókmennntaminni“ einsog Bjarni Einarsson kemst að orði (1987:110).⁴ Hann segir einnig: „Hafi verið til eldri gerð af Grettlu, bendir orðalagið um daga Sturlunga til að beinaupptökufrásögnum se ekki eldri en varðveitta gerðin“ (1987:112).

- D) Hefir Sturla lögmaður svo sagt að enginn sekur maður þykir honum jafnmikill fyrir sér hafa verið sem Grettir hinn sterki. Finnur hann til þess þrjár greinir. Þá fyrst að honum þykir hann vitrastur verið hafa því að hann hefir verið lengst í sekt einhver manna og varð aldrei unnninn meðan hann var heill. Þá aðra að hann var sterkastur á landinu sinna jafnaldra og meir laginn til að koma af afturgöngum og reimleikum en

-
- 1 Þessi tilvísun til Sturlunga er aðeins í öðrum handritaflokki sögunnar, A-flokk (þ.e. AM 551 a 4to, AM 556 4to), ekki í þeim sem kallaður er B-flokkur (AM 152 fol, Delagardie 10 fol).
 - 2 Hér má einnig nefna beinflutning Grettis begar hann færir „tveggja manna bein“ úr fosshelli í Bárðardal til kirkju og lætur sylgja með rúnakefli þar sem „vísur þessar voru forkunnlega vel á ristnar“ (66:1057-58).
 - 3 Þar eru „blá og illileg“ bein sem finnast undir kirkjugólfí eftir draumfarir Herdfars Bolladóttur og eru „færð langt í brott þar sem síst var manna vegur“ (76:1652).
 - 4 Sbr. þó Rolf Heller 1984:95-106.

aðrir menn. Sú hin þrója að hans var hefnt út í Miklagarði sem einskis annars íslensks manns og það með hver giftumaður Þorsteinn drómundur varð á sínum efstum dögum, sá hinn sami er hans hefndi.

(93:1095)¹

Þessi tilvísun til Sturlu lögmanns er ein veigamesta röksemd Sigurðar Nordals fyrir hinni eldri Grettu. Honum þykir ósenilegt að þar sé vísað til munnegrar heimildar, „gegn því mælir hin lærðómslega sundurgeining dómsins (pro primo, pro secundo, pro tertio)“ (1938:10). Sú þrteknung kemur þó viðar fyrir í sögunni án þess að tengt verði við Sturlu eða rakið verði til ritaðrar heimildar, enda alþeckkt stílbrigð.² Þegar Vermundur mjóvi sprýr sína Þorbjörgu digru hvers vegna hún hafi gefið Gretti líf svarar hún einsog mælskusnillingur:

„Margar greinir voru til bess,“ sagði Þorbjörg. „Það fyrst,“ segir hún, „að þú munt þykja meiri höfðingi en áður er þú áttir þá konu er slíkt þorði að gera. Þá mundi það og ætla Hrefna frændkona hans að eg mundi eigi láta drepa hann. Það hið þrója að hann er hinn mesti afreksmaður í mörgum greinum.“

(52:1035).

Þau Sturla og Þorbjörg telja að vísu ekki upp sömu þróju atriðin en aðferðin er sú sama. Og klausan sem höfð er eftir Sturlu er keimlisk tilvísun til Styrmis fróða við lok Harðar sögu:

Segir og svo Styrmir prestur hinn fróði að honum þykir hann hafa verið í meira lagi af sekum mónum sakir visku og vopnfimi og allrar atgjörvi, hins og annars að hann var svo mikils virður útlendis að jarlinn í Gautlandi gifti honum dóttur sína, þess hins þrója að eftir engan einn mann á Íslandi hafa jafnmargir menn verið í hefnd dreppir og urðu þeir allir ógildir.

(41:1296).

Þórhallur Vilmundarson hefur starlegast fjallað um samband Grettu og Harðar sögu í formála sínum að útgáfu þeirrar síðarnefndu (1991:xxiii-xxvi, xlxi-l, o.v.). Hann tekur undir sjónarmið Sigurðar Nordals um að Sturla Þórðarson hafi sett saman elstu gerð Grettis sögu og honum finnst líklegt að Sturla hafi þekkt frumgerð Harðar sögu eftir Styrmí fróða og „sniðið ummæli sín eftir ummælum Styrmis“ (1991:xlv; sjá og xxiii-xxvi). Hann rekur einnig margvíslegan skyldleika sagnanna um efnisatriði; hvernig lífshlaup og örlög þessara tveggja skógarmana virðast fara saman í ýmsum tiliti, bendir á fáein orð fátfð sem fyrir koma í báðum sögum,³ og segir síðan:

- 1 Óskar Halldórsson (1977:636 o.v.) telur meginhlutverk þessara orða vera „að leggja síðustu áherslu á nokkur helstu atriði godsagnarinnar“ um Gretti. Hann fellir engan dóm um það hvort Sturla hafi sett saman frum-Grettu en að örðum hans má ráða að þessi tilvísun þursi ekki að henda til þess: hér talar höfundur verkskins og áréttar grunnstef pess, og til þess að sá málflutningur hefði viðeigandi þunga gríspur hann til þekkts og traustað höfundar frá fyrri til og leggur honum orð í munn.
- 2 Og raunar í fleiri sögum, t.d. í ræðu Ófeigs bragðakarls í Bandamanna sögu: „En hvað er sannara eða réttara en ðema hinn versta mann sekján og dræpan og firðan allri björg, þann er samneyndur en að stíld og að því að hann drap saklausan mann, Vala. En það hið þrója er að fellur eiðurinn má kalla nokkuð sveigt.“ (6:10)
- 3 Þórhallur nefnir sjó orð, þar af er eitt í vísun. Sá texti þessara sagna sem hann styðst við er annar en sá sem mér er tilteikur á tölvu þannig að ég fann ekki öll þessi orð í báðum sögum. Þau sem ég fann fylgja hér á eftir og jafnframt dæmi úr örðum sögum: andvirki (Eyrbyggja 30:574, Grettila 31:1003, Harðar saga 21:1276, Valla-Ljóts saga 3:1832, Víga-Glúms saga 7:1916 og Bolla-páttur 1:2091), kifinn (Grettis 37:1013, 45:1021, Harðar saga 21:1275), óverkan (Grettla 46:1023, Harðar saga 21:1276, Hrafnkels saga 9:1406), umgangur (Eyrbyggja 27:568, Grettila 19:982, Harðar saga 13:1266). Þau orð sem aðeins koma fyrir í Grettilu og Harðar sögu en engum örðum sögum eru hins vegar þessi: einkanlega,

Fyrirfram mætti virðast lsklegra, að stærri og rismeiri sagan, sem gerist f stórbrottnara umhverfi (Grettis saga), sé fyrirmund hinna. Til hins sama ætti að benda, að Grettir Ásmundarson var að fornu miklu þekktari persóna en Hörður Grímkelsson og að hans er fyrir getið. Í Íslendingadrápu Hauks Valðsarsonar, sem Jónas Kristjánsson telur að öllum líkendum orta á 12. öld, er vísá, þar sem segir frá því, að Grettir vó Þorbjörn óxnamegin í hefnd fyrir bröður sinn. Grettir er og viða nefndur í ættartölum og fornögum, og vísur eru tilfærðar eftir hann í Landnámu og Snorra-Eddu. Hins vegar er Hörður Grímkelsson hvergi nefndur nema í Harðar sögu og Landnámu, þar trúlega eftir frumgerð sögunnar, svo og í hinni ungu Bárðar sögu. Harðar saga mætti þess vegna vera smækkuð eftirmund Grettis sögu.

(1991:xxiv)

Gegg lokaályktun Þórhallars virðist þó mæla varðveisla og aldur sagnanna tveggja: sú Grettis saga sem nú er varðveitt er miklu yngri en sú frumgerð Harðar sögu sem virðist vísad til í Sturlubók Landnámu og Þórhallur telur ritaða fyrir 1245. En Grettis saga spratt ekki fullsköpuð úr höfði höfundar svo seint sem varðveisla hennar virðist benda til. Sé það haft í huga sem og frægð Grettis í ýmsum fornum heimildum¹ virðist ekki fráleitt að ætla Harðar sögu saman setta undir áhrifum frá Grettlu í einhverri mynd; munnlegum eða rituðum heimildum um útlegð Grettis og Drangeyjarvist. En Þórhallur vill liska gefa gaum að hinum kostinum:

að Harðar saga hafi haft áhrif á Grettis sögu og þaðan sé m. a. runnin hugmyndin um Drangeyjarvist Grettis og sund hans til lands. Það kæmi óneitanlega vel heim við það, sem vitð er með nokkurri vissu um ritunartíma frumgerða sagnanna tveggja: Styrmir ritaði að lskindum Harðar sögu sína nokkrum áratugum áður en Sturla Þórðarson setti saman eldri gerð Grettis sögu.

(1991:xxv)

Þórhallur telur að frásögnin um útlegð Grettis í Drangey sé vísast uppspuni enda sé ekkert örnefni nefnt í Grettlu sem tengist veru þeirra bræðra í eynni² og hvergi vikið að henni í kveðskap eða ritum (t.d. ekki í Íslendingadrápu): og hann kemst að þeirri niðurstöðu að Harðar saga sé fyrirmund Grettlu um Drangeyjardvöl og

gæfusamlega, víslega, meginflótti, harðleikinn (fá harðleikið), kifinn, opineygar, óverkan, menjagripur.

- 1 Grettis er getið í fjölmögum heimildum öðrum en sögunni og má hér geta hinna helstu: a) Bandmannara saga (M 2:2, K 2:27), b) Bárðar saga (11:59), c) Bjarnar saga (19:100), d) Eyrbyggja saga (62:617), e) Fóstbræðra saga (1:775, 7:788, 13:807), f) Gísla saga (S 22:876, L 22:930), g) Laxdæla saga (40:1592), h) Ljósþvætinga saga (C 1:1655, A 1:1717), i) Pórarinars þáttur ofsa (1:199), j) Sturlu saga (46:53), k) Landnámu (t.d. S 161:199, S 173:211, S 250:280), l) Íslendingadrápa Hauks Valðsarsonar, m) Skáldskaparmál Snorra-Eddu (1984:160), n) Gottskálks annáll (sbr. Guðni Jónsson 1936:xxxii). Að vísu segir ekki margt af Grettí i þessum heimildum en það litla sem er kennur ágætlega heim við frásögn Grettlu. Guðni Jónsson telur að fjöldi heimilda sýni sveití verði um villst að [...] Grettir hefir verið frægur í sögum og næfni hans alkunnugt, og í annan stað, að höfuðdrættirnir í ævi hans, eins og frá heim er sagt í Grettis sögu, hafi við söguleg rök að styðjast.“ (1936:xxxii). Æg get tekjíð undir fyrri ályktun Guðna en fa ekki séð að sínári standist sé hún runn upp við ljós: heimildir greina ekki frá öðru í ævi Grettis en því að hann hafi ort vísur, verið kallaður hinn sterki, haft lengst allra manna við í útlegð, vegið Þorbjörn í hefnd eftir Atla, breytt afslraunir með Birni Híðaþakappa og dvalið í Grettisbæli, kallað við þá fóstbræður Þorgeir og Þormóð Kolbrúnarskáld og loks að Þorbjörn digra hafi bjargað honum úr snöru smábenda í Vatnsfirði. Þetta geta ekki talist ‘höfuðdrættir’ í lífsblaupi Grettis einsog því er lýst í Grettlu. Á hinum bögum gengur höfundur sögunnar hvergi í berhögg við aðrar heimildir heldur nýtir hann þær til að styrkja sögu sína, treysta trúverðugleika hennar: úr því Guðni Jónsson telur lýsingu hans eiga við ‘söguleg rök’ að styðjast, má ætla að það hafi áheyrendur á fyrri öldum gert líska. Það er ekki unnt að setja jafnaðarmerki milli ‘sögulegra’ sanninda og munnmælasagna; enda þótt frásagnir af einstaklingum eða atburðum stingi viða upp kolli og ekki verði lesnar augljósar þversagnir úr heim felur það ekki sjálfskrafa í sér að þær frásagnir séu sannferðugar eða ‘hafi við söguleg rök’ að styðjast).
- 2 Hér má þó nefna ‘Hæringshlaup’ þar sem Hæringur hljóp ofan fyrir bjargið (76:1070).

Drangeyjarsund (xxvi). Hann vskur einnig að venslum sagnanna þegar hann veltir fyrir sér höfundi Harðar sögu og ritunartíma hennar og leiðir líkur að því að fyrرنefndur höfundur frumgerðar, Styrmir fróði, sem vann að sögunni á „Viðeyjarárum sínum 1235-45“ (lxviii), „hafi þekkt sagnir um Grettii frábrugðnar frásögn Grettis sögu og kunnadó vísur, sem Grettii voru eignaðar“ (l). Þórhallur leiðir síðan saman þá Sturlu Sighvatsson, Aron Hjörleifsson, Gísela Súrsson og Hörð Grímkelsson og færir að því rök að persónur og samtíðaraburðir á öld Sturlunga hafi kvekti frásagnir af afrekum þeirra tveggja skógarmanna sem síðar eru taldir, og frásögnin af Grettii í Drangey sé upphaflega sprottin af virkisgerð Sturlu í Geirshólma í Hvalfirði en ahrifin hafi orðið í gegnum Harðar sögu (lxvii). Vekja má á því athygli að hér er gert ráð fyrir ritsambandi milli tveggja glataðra gerða sem vísast hafa verið nokkuð frábrugðnar þeim sögum sem nú eru varðveisitar; og aldrei verður upplýst hvernig voru. Í annan stað vekur það grunsemadir að þessar frumgerðir skuli eignaðar tveimur af pekkstu fræðimönnum 13. aldar; það hljóta og að teljast halldistil rök fyrir háum aldri sagna þó vitnað sé til fræðaoldunga í þeim.

Þórhallur gerir ráð fyrir því að ummæli Sturlu um Grettii dauðan séu soðin uppur örðum Styrnis fróða einsog nefnt var hér að framan. Sverrir Tómasson vskur víða að tilvísunum til lærðomsmanna í hinu mikla riti sínu um formála íslenskra sagnaritara á miðöldum (1988). Hann færir að því rök að oft megi kalla slískar klausur ritklif; t.d. þegar vísad er til frásagnar ‘gamalla manna’ í formálum: þá sé höfundur með viðum hætti að skjóta sér undan ábyrgð eða firra sig gagnrýni; um leið og „hann höfðar vísvitandi til þeirrar oftrúar sem miðaldamenn höfðu á öllu gömlu“ (1988:227).¹

Niðurstaðan af þessum hugleioðingum er því sú, að sé unnt að gera ráð fyrir því að tilvísanir til Sturlu Þórðarsonar séu ‘upphaflegar’ í sögunni en ekki viðbót skapandi skrifara, þá þurfi þær ekki að vera annað en ritklif, uppspuni höfundar sem vill auka traust áheyrenda á sögu sinni, láta í það skína að hún standi á gömlum merg, byggi á ‘auctores’.² Á hinn böginn má vel vera að Sturla hafi sett saman einhverja sögu um Grettii Ásmundarson sem varðveisist hafi fram á daga þess sem söguna samdi í núverandi mynd; hafi svo verið má telja nokkuð víst að sú Grettla hefur verið býsna ólík þeiri sem nú er varðveitt í handritum.

II

Áður en ég vsk að orðafræðum vil ég leggja lykkju á leiðina og rekja vitnisburð handrita um aldur Grettlu.³ Sagan er varðveitt á allnokkrum skinnbókum en engin

1 Sbr. einnig: Sverrir Tómasson. (1977:47-78). Hann segir þar á einum stað að ekki sé „unnt að treysta ummælum bak- eða fortíla, eftir- eða formála [um heimildarmann eða höfund verks], nema því aðeins að til komi önnur vitneskja eða innri rök sem styðja gildi heimildarinnar.“ (1977:62).

2 Sú er og niðurstaða Kolbrúnar Haraldssdóttur (1986) sem segir í niðurlagsorðum greinar sinnar: „Kenningin um rit um Grettii eftir Sturlu Þórðarson virðist runnið upp úr tvennis konar jarðvegi. Í fyrsta lagi er hún afsprungi ákvæðinnar bókmennntaskoðunar, sem taldi allt viðauka og inniskot, er ekki samrýmdist fyrirfram gefnum hugmyndum um klassískar Íslendingasögur. Í öðru lagi sýnist hún sprottin af löngun til að finna framþærilegri höfund en hið innantóma nafn bókmennntalega séð, síra Hafliða Steinsson á Breiðabólsstað, sem Guðna Jónssyni hafið tekið að grafa upp. Illu heili er galli á gjöf Njarðar: Ekki tekst að gera Sturlu að höfundi Grettis sögu, nema gera ráð fyrir, að saga hans sé glöttuð. M.ð.o. hér höfum við höfund, en enga sögu“ (1986:51).

3 Varðveisla íslenskra miðaldabóka er þó með þeim alkunnu óskópum að handrit geta aldrei talist órækur vitnisburður um aldur þeirra. Það er þó umhugsunarvert að þrjár sögur sem lengi voru taldir gamlar hafa yngst mikil undanfarna áratugi og færst ner elstu handritum

þeirra er eldri en frá síðasta fjórðungi 15. aldar.¹ Venja er að skipta Grettlu-handritum f two flokka, A-flokk og B-flokk. Munur þessara flokka er þó ekki svo mikill að fræðimenn tali um fleiri en eina gerð sögunnar; helst er hann fólginn í orðalagsmun og stíls auk þess sem handrit af A-flokk hafa fáeinarr klausur umfram handrit af B-flokk einsog fram kom hér að framan; þessar tvær fróðleiksgreinar eru þeirra merkastar:

Lét Grettir þann veg lff sitt, hinn vaskasti maður er verið hefir á Íslandi, vetrí fátt í hálfimmtugum er hann var veginn. En þá var hann fjörtán vetra er hann vó Skeggja, hið fyrsta víg, og þá gekk honum allt til vefs og frama til þess er hann átti við Glálm þrel og var hann þá tuttugu vetra. En er hann féll í útlegð var hann hálfpriftugur. En í sekt var hann vel nistján vetur og kom oft í stórar mannaunir og hélt ávallt vel trú sína úr því sem ráða var. Sá hann flest fyrir þó að hann gæti eigi að gert.

(82:1080)

Skeggi, son Gamla en mágur Þórodds drápustúfs en systurson Grettis, fór norður til Skagafjarðar með atgangi Þorvalds Ásgeirssonar og Ísleifa mág hans, er síðan var biskup í Skálholti, og samþykti alls almúga og fókk sér skip og fór til Drangeyjar að sækja lík þeirra bræðra, Grettis og Illuga, og færð út til Reykja á Reykjaströnd og grófi þar að kirkju. Og er það til marks að Grettir liggur þar að um daga Sturlunga er kirkja var færð að Reykjum voru grafinn upp bein Grettis og þótti þeim geysistör og þó mikil. Bein Illuga voru grafinn síðan fyrir norðan kirkju en höfuð Grettis var grafið heima að Bjargi að kirkju.

(84:1084)

Helstu handrit flokkanna tveggja eru:

A-flokkur: AM 551 a 4to (53 bl., um 1500). Auk Grettlu eru Bárðar saga Snæfellsáss og Vígundar saga.

AM 556 a 4to (88 bl., 1475-1500). Þetta mun vera brot af stærra handriti en nú fylgja sögunni Sigurðarðs saga frækna, styttri gerð Gísla sögu og Harðar saga.

B-flokkur: DG (Delagardie) 10 fol. (55 bl., um 1500).

AM 152 fol. (201 bl., 1500-25). Auk Grettlu eru í þessu handriti: Hálfdanar saga Brónufóstra, Flóvents saga, Sigurðar saga þóglar, Pórðar saga hreðu, Göngu-Hrólfs saga, Þorsteins saga Víkingssonar, Hektors saga, Hrólfs saga Gautrekssonar, Mágus saga og Gjafa-Refs saga.

Auk þessara má hér nefna fimminta skinnhandritið, AM 571 4to (12 bl., 16. öld) sem er brotakennit einsog blaðafjöldi gefur til kynna; þar eru þrjú brot Grettlu (7r-12v) auk brota af Ála flekks sögu, Hálfdanar sögu Brónufóstra og Þorsteins þætti bæjarmagns.

Þessi fimm ofantöldu handrit eru elstu handrit sögunnar og þau sem helst verða notuð við útgáfur. Sá texti sögunnar sem ég hef einkum stuðst við og prentaður er í útgáfu Svarts á hvítu (1985 og 1987) er sóttur í uppskrift Ólafs

sínum: Fóstbræðra saga (sbr. Jónas Kristjánsson 1972), Heiðarvíga saga (sbr. Bjarna Guðnason 1993) og Bjarnar saga (sbr. Bjarna Guðnason 1994).

1 Við samningu þessarar stuttu greinargerðar studdist ég einkum við formála Guðna Jónssonar (1936:lxv-ixxix), formála R. C. Boer fyrir sinni útgáfu (1900:xliv-1) og fyrirlestur Guðvarðar Márs Gunnlaugssonar á fornalsagnabingi í Gautaborg (1991:142-48). Aukinheldur á ég dálístinn gagnabanka með helstu handritanúmerum Árnasafns, Handritadeildar Landsbókasafns og fleiri stofnana sem geyma íslensk handrit, og úr honum dró ég skrá yfir handrit Grettlu sem Guðvarður Már var svo elskulegur að lesa fyrir mig og leiðréttu. Hann vinnur nú að rannsókn á handritum Grettis sögu og stefnir að stafréttir útgáfu sögunnar. Vonandi þarfum við ekki að biða lengi eftir þeiri þörfu útgáfu og niðursíðum rannsókn hans.

Halldórssonar handritafræðings á AM 551 a 4to, því sama handriti og þeir Boer og Guðni Jónsson lögðu til grundvallar sínnum útgáfum. Ólafur hefur þó viða grillt betur í skinnið og leiðrétt eldri lestur með tilstyrk tækja sem áður voru ekki tiltæk.

Páppírshandrit Grettis sögu eru fjölmörg og mega vera til vitnis um miklar vinsældir sögunnar. Guðvarður Már Gunnlaugsson hefur viða farið í leit sinni að Grettlutextum og hann segir um afraksturinn:

Ialt har jeg fundet Grettis saga, strofer fra sagaen og citater hentede fra den i 90 håndskrifter og 12 trykte böger ældre 1853, det å den første kritiske udgave udkom (inkluderet 5 yngre håndskrifter). En meget stor del af disse håndskrifter og trykte böger er sekundære [...]. Af disse 90 håndskrifter indeholder 54 selve sagaen eller store dele af den, 9 håndskrifter indeholder Hafursgríð¹ [...], Et håndskrift indeholder et lille kapitel af sagaen, 17 håndskrifter indeholder sagaens strofer [...], 7 håndskrifter indeholder citater eller ordbogsartikler hentede fra sagaen og i to håndskrifter er der uddrag af sagaen (begge på svensk).

(1991:142)

Megnið af hinum nýju handritum sem Guðvarður hefur grafið úr handritaskrám mun ekki skipta sköpum þegar sagan verður gefin út með vísindalegum hætti textafræðinga. En Guðvarður er þeirrar skobunar að það 'stemma' sem Boer birtir í greinum sínnum og formála sögunnar í útgáfunni frá síðustu aldamótum (og Guðni Jónsson virðist styðjast við) sé „ejendommeligt“ og alltof flókið:

Efter kritisk gennemgang af Boers publicerede materiale er det klart at hans teorier om stemmaet for de 6 hovedhåndskrifter er så uklare at de må forkastes. De kan ikke danne et grundlag for en ny tekstdoktoratisk udgave, men man må begynde næsten forfra igen.

(1991:147)

Það má því vera að sú Grettla sem þá skrifður fram verði önnur en sú sem við nú höfum milli handa.

Grettla virðist hafa notið mikilla vinsælda á sautjándu og átjándu öld einsog skráin hér á eftir vitnar um. Þeg tel ekki með þau fjölmörgu handrit sem annaðhvort geyma vísur úr sögunni og skýringar við, Hafursgríð eða útdrátt úr Grettlu.

1600-1700 (27 handrit):

AM 150 fol. (96 bl., um 1700), *AM 151 fol.* (60 bl., 1610-45), *AM 163 a fol.* (15 bl., 1650-82), *AM 163 b fol.* (33 bl., 1650-82; hluti sama hdr. og 163 a fol.), *AM 426 fol.* (317 bl., 1680), *AM 476 4to* (254 bl., 1700), *AM 477 4to* (72 bl., 1650-1700), *AM 478 4to* (85 bl., 1600-1700), *AM 479 4to* (98 bl., 1700), *AM 480 4to* (93 bl., 1675-1700), *AM 558 c 4to* (74 bl., 1600-1700), *Lbs. 675 fol.* (191 bl., 1650-1700), *IB 52 fol.* (173 bl., 1700), *UBB Ms. 1491* (436 bl., 1755), *UppsUB R:698 pap. 4to* (106 bl., 1661), *UppsUB R:688 pap. fol* (80 bl., 1662-4), *UppsUB R:690 pap. fol.* (114 bl., 1682), *UppsUB R:689 pap. fol.* (156 bl., 1675), *Stock. papp. fol. nr. 15* (343 bl., 1684-88), *Stock. papp. 4to nr. 6* (385 bl., 1660-66), *Stock. papp. 4to nr. 27* (124 bl., 1650), *GKS 1002-3 fol.* (310 bl., 1650-92), *GKS 1019 fol.* (447 bl., 1660), *NKS 1147 fol.* (136 bl., 1650-1700), *Thott 1776 I 4to* (90 bl., 1680), *Br. Add. II.127 fol.* (369 bl., 1696), *Ch.Ch.A2.II.29 pap.* (135 bl., ca 1700).

1700-1800 (14 handrit):

AM 153 fol. (72 bl., 1711-1712), *AM 455 fol.* (446 bl., 1775-98), *AM 939 4to* (79 bl., 1700-1725), *Lbs. 203 fol.* (271 bl., 1720-50), *Lbs. 633 fol.* (581 bl., 1700-21), *Lbs. 2452 4to* (285 bl., 18. öld), *IB 45 fol.* (292 bl., 1735-36), *NKS 1714 4to* (410 bl., 1715), *Thott*

¹ Á það má þó benda að Hafursgríð eru jafnframti í Heiðarvígna sögu og Grágás auk þess sem þau eru prentuð í *Alþingisbókum Íslands I* (1912-14:216-17) við árið 1573.

984 fol. II (778 bl., 18. öld), *Kall* 255 fol. (63 bl., 18. öld), *Kall* 610 4to (109 bl., 1712),
Kall 611 4to (152 bl., 1704), *Uldall* 430 4to (130 bl., 18. 8ild), *Br. Add.* 11.112 4to (278
 bl., 1700-1725)

Við þessa þulu má því bæta að algengt er í handritum sögunnar að hún fylgi ‘ungum’ Íslendinga sögum, örðum útlagasögum og fornaldar- og riddarasögum’ einsog Kirsten Hastrup vekur athygli á í grein sinni um vegferð Grettis frá fyrstu tilf og fram á okkar daga. Hastrup segir um varðveislu sögunnar:

Concerning the transmission of the saga three things are noteworthy: First, the saga is comparatively young [...], probably early 14th century, and the extant vellum manuscripts all date from c. 1500 or early 16th century. This probably points to a renewed interest in the saga at this particular point in time. Second, most of the manuscripts were written in those parts of the country that formed the main stage of Grettis saga and where his ætt belonged. Third, whenever the saga is found in conjunction with other narratives, these are all of a particular kind. If they are not dealing with outlaws, they are fornaldarsögur or romances. Thus, albeit classified as an Íslendingasaga by the literary historians of modern times, the scribes of the 15th-16th century Iceland made Grettis saga part of a distinct category of popular tales of outcasts, supernatural beings, and romantic figures.

(1986:287)

Rök fyrir því að Grettis saga sé eldri en frá 15. öld byggja nánast einvörðingu á tilvísunum sögunnar til Sturlu Þórðarsonar. Einsog rakið var hér á undan tel ég þær heldur ótrausta undirstöðu. Elstu handrit Grettlu eru frá því um 1500, þau eru fimm og munur þeirra ekki mikill. Ef aðeins væri tillit tekið til þeirra og beitt svipuðum rökleiðslum og Björn M. Ólsen og Einar Ólafur Sveinsson brugðu t.d. fyrir sig þegar þeir aetluðu aldur hinnar fyrstu Njálu um 1280 væri Grettla ekki meira en einum mannsaldri eldri; e.t.v. samin skömmu eftir aldamótin 1400.

Það hefur lengi verið skoðun mín að röksemmdir fyrir háum aldri Íslendinga sagna væru einatt pólitískar ef svo má að orði komast; byggðar á sterku vilja okkar til að gera Íslendinga sögur eins gamlar og framast er unnt, helst koma þeim öllum á þjóðveldisöld.² Hér er ekki ráðrúm til að sjalla um þau efni: aðeins stungið upp á því að aldur handrita og fjöldi þeirra frá 15., 16., 17., og 18. öld, Grettisfærsla, sem e.t.v. fylgdi sögunni frá upphafi, og Grettisrísmur³ séu vísbending um ungan aldur Grettlu:⁴ í þá átt benda einnig þau sjölmörgu unglegu

-
- Um samför útilegusagna má taka þrjú dæmi: *AM* 556 a 4to (Grettla, Gísla saga og Harðar saga) frá síðasta fjarðungi 15. aldar, *IB* 52 fol. (Grettla og Gísla saga) frá því um 1700 og *Thott* 984 fol. (Grettla Harðar saga og Gísla saga) frá 18. öld. Hér má enn taka fæin dæmi: I *AM* 163 a-b fol. (1650-82) eru Gunnars saga, Þórðar saga hreðu, Orms báttur Stórlófssonar og Vatnsdaela saga; í *Lbs.* 675 fol. (1650-1700) eru Trójumanns saga, Sigurðar saga þögla, Göngu-Hrólfs saga, Bragða-Mágus saga, Flóventssaga, Þorsteins saga Víkingssonar, Hektors saga, Gautreks saga og Gjáfa-Refs saga, Hrólfs saga Gautrekssonar, Þórðar saga hreðu; í *UBB ms.* 1491 (1755) eru Þórðar saga hreðu, Fertrams saga og Plató, Jókuls báttur, Jarlmanns saga, Hálfdanar saga Eysteinssonar, Sigurðar saga þögla; í *Kall* 611 4to (1700) eru Ketils saga hængs, Orvar-Odds saga, Hálfdanar saga Brönumfóstra, Þorsteins saga Víkingssonar. Svo virðist sem skrifurum hafi snemma þótt Grettla eiga mesta samleid með útilegumönnum (Gísla og Herði), báttum af kraftamönnum (Jókli og Ormi), fornaldarsögum (ekki hvad síst sögum af Hrafnistumönnum) og Íslendinga sögum sem tímasettar hafa verið á 14. öld eða síðar.
 - Um það sjalla ég m.a. í greininni: Leitin að landinu fagra (1990:28-53).
 - Um það sjalla ég m.a. í greininni: Finnur Jónsson (1905) og Björn K. Þórðolfsson (1934) hafa báðir komist að þeirri niðurstöðu að texti þessara rímnna sé skyldastur *AM* 556 a 4to. Í þeim segir frá æsku Grettis (14:968) og lfsþlaupi fram til þess að hann snýr heim úr fyrri Noregsferð sinni (24:994).
 - Í þeirri grein Kirstenar Hastrup, sem vitnað var til hér að framan, skiptir hún göngu Grettis um aldimar í nokkur prep. Um hið þrója segir hún: „The third stage of interest in Grettir can

tökuorð sem finna má í sögunni og vikið verður að hér á eftir, og raunar önnur rök af máli, stfl og frásagnarhætti. Það er því ekki víst að nauðsynlegt sé að gera ráð fyrir 'endurvökum áhuga' á Grettlu um 1500 einsog Kirsten Hastrup ætlar; vera kann að þá hafi sagan í þeiri mynd sem við nú þekkjum hana verið að slíta barnskónum og það hafi ekki liðið langar stundir frá því að hún var fyrst fest á skinn partil hún var örðin eftirlæti skrifara.

III

Sá hluti sem hér fer á eftir er fyrst og fremst rammi utanum fáeinan töflur sem fyllt verður í síðar með frekari fróðleik um orðaforða Sturlunga sögu. Þá verður jafnframt hugað að skyldleika Íslendinga sögu eftir Sturlu við Grettlu og aðrar Íslendinga sögur.

a) Orðaforði Íslendinga sagna: Eftir að skipan var komið á orðaforða Íslendinga sagna og hann 'lemmaður' undir forystu Eiríks Rögnvaldssonar prófessors er unnt að kanna tilni og dreifingu orða og orðalags og orðafar einstakra sagna. Það kom nokkuð á óvart hversu lístil orðaforði sagnanna allra reyndist, einungis riflega 12.400 orð.¹ Og sá orðaforði sem einstakir sagnameistarar þurfa til að segja sögur sínar er að því er virðist helmingi minni en starfsbræður þeirra brúka til að setja saman skáldsögur og ævisögur á vorum dögum. Á fyrstu töflunni hér á eftir eru ýmsar almennar upplýsingar um orðaforða Íslendinga sagna og orðtíðni. Þar vekur athygli að mestur áhugamaður um orð er höfundur Grettis sögu sem notar heldur fleiri orð en höfundur Njálus sem þó yrkir þriðjungi lengra verk.

b) Sérord: Forvitnilegt er að velta fyrir sér skiptingu orðaforðans á sögur: þ.e. hversu stór hluti hans er sameign bókmennategundarinnar og hversu mörg orð eru bundin við eina sögu, eru það sem kalla má 'stakorð' eða 'sérord'. Sem fyrir sagði er orðaforði Íslendinga sagna um 12.400 orð. 5.842 þessara orða, u.p.b. 47%, eru 'sérord', þ.e. koma aðeins fyrir í einum texta og yfirleitt aðeins einu sinni. Og þá má nefna að 0,56% orðaforðans (70 orð) er um 60% af öllum lesmálsorðum (heildarfjöldi þeirra er um 880 000).² Á töflu 2 eru upplýsingar um

be located about 1500. This is when the extant parchment manuscripts were written, and when the oldest *Grettisrímur* were circulating. It is also when the obscene poem *Grettisfærla* becomes linked to the 'historical' Grettir, even if actually younger than the first *Grettis saga*. At this time there is also a marked occurrence of Grettir as a personal name. What happens to the image of Grettir at this point in time is very interesting. He is definitively defined as a man, i.e. of sexual potency [...]. So, Grettir is distinctly of this world, while also emerging as a boundary figure at a more general level. The historical background is disappearing, and the temporal distance to Grettir blurred accordingly. Grettir is now concurrently seen as a *fulltekinn karl* [...], as the scribe of AM 152, fol., puts it [...], and his spatial connexion with the Icelanders is stressed at the expense of his temporal distance, as when the scribe of AM 551 A, 4to, closes the saga with describing Grettir as *vár samlandi* [...]. About 1500, Grettir is certainly 'one of us' if still an 'other'. ("1986:306).

- 1 Í þeiri tólu eru hvorki sérnöfn (mannanöfn og staða) né orðfæri úr vísum. Þá verður að taka hér fram að tólu eru birtar með fyrirvara; þær kunna að breytast lítillega þegar gengið hefur verið frá orðstöðulykli sagna í endanlegrum mynd.
- 2 Lesmálsord (LEM) eru orð í þeiri merkingu sem algengust er, þ.e. hvert orð sem fyrir kemur, hvort sem það kemur aðeins einu sinni fyrir eða oftar. Í Grettlu eru t.d. 61.205 LEM, við gætum líka sagt Grettlu riflega 60.000 orða langa. Orðmyndir (OM) eru mismunandi LEM; í Grettlu eru 7.385 OM. (Þegar tilgreindur er fjöldi OM í sögum, hvort sem um er að ræða einstakar sögur eða allar, er það jafnan gert án tillits til orðflokkja. Þannig er heildartalan 34.566 heldur lægri en yrði ef samhljóða OM ólíksra orðflokkva væru aðgreindar.) En þessar mismunandi OM, t.d. í Grettlu, eru ekki hvað síst ólískar myndir sömu uppfletrið einsog við þekkjum þau úr orðabókum, flettiorða eða 'lemma'. Hér er 'orð' notað í þessari merkingu og þá verður t.d. orðaforði Grettluhöfunder 3.229 orð.

bessi sérord. Á henni er jafnframt tilgreindur fjöldi þeirra orðmynda sem aðeins koma fyrir í einum texta, hlutfall sérorda af orðaforða hverrar sögu og loks er dálkur sem sýnir fjölda þeirra í hverjum tíupúsund lesmálsorðum. Langflest sérord koma aðeins fyrir einu sinni í texta einsog nefnt var hér að framan þannig að sú aðferð virðist ekki fráleit til að finna heppilegan samanburðargrunn fyrir mislangar sögur. Hitt ber svo að undirstrika að sagnagerð og skáldskapur annar er sem betur fer aldrei vélraunn eða línumlegur; ekki er víst að hlutfallstala sérorda í Bárðar sögu Snæfellsáss hefði haldist ef höfundur hennar hefði lengt hana til jafns við Grettlu. Í töflunni er sögum raðað eftir síðasta dálki.

Erfitt er að túlka þessar tölur án viðtæks samanburðar við aðra íslenska miðaldatexta. Ef frá eru taldar þær sögur sem vistaðar eru í fleiri en einni gerð og þeir tveir þættir sem fljóta með má skipta sógunum 35 sem eftir standa í þessa flokka:

1.	40,1-50 / 10.000	Droplaugasona saga, Reykdæla saga, Þórðar saga hreðu, Gull-Póris saga
2.	50,1-60 / 10.000	Brennu-Njáls saga, Flóamanna saga, Gunnlaugs saga, Þorsteins saga hvítu, Svarfdæla saga, Hænsna-Póris saga
3.	60,1-70 / 10.000	Víga-Glúms saga, Bjarnar saga Hítdælakappa, Finnborga saga, Kjalnesinga saga, Vopnfirðinga saga, Laxdæla saga, Fostbræðra saga, Hávarðar saga Ísfirðings
4.	70,1-80 / 10.000	Egil saga, Heiðarvíga saga, Kormáks saga, Harðar saga, Grænlendinga saga, Víglundar saga
5.	80,1-90 / 10.000	Vatnsdæla saga, Hrafnkels saga, Ölkofra saga, Fljótsdæla saga, Eyrbyggja saga
6.	90,1-100 / 10.000	Valla-Ljóts saga, Grettis saga
7.	100,1 - / 10.000	Þorsteins saga Síðu-Hallssonar, Króka-Refs saga, Eirks saga, Bárðar saga Snæfellsáss

Flestari Íslendinga sögur hafa 50-80 sérord að meðaltali í hverjum tíupúsund orða löngum bút, 22 sögur af 36 (61%). Þar í sveit eru sögur af ólískri lengd (t.d. Njála og Þorsteins saga hvítu) og misgamlar (t.d. Egils saga og Hávarðar saga). Þó vekur athygli að sögur sem oft hafa verið taldar ungar raða sér margar beggja vegna við miðjuna: lágar eru t.d. Gunnars saga, Gull-Póris saga, Þórðar saga, og Reykdæla saga (og Droplaugarsona saga sem margir hafa talið gamla), háar eru á hinn bóginn Ölkofra saga, Fljótsdæla saga, Valla-Ljóts saga, Króka-Refs saga, Bárðar saga Snæfellsáss og Grettis saga. Engin saga hefur þó fleiri sérord en Grettla, engin fleiri sérord sé tillit tekið til lengdar en Bárðar saga.

Mörg þeirra orða sem kalla má sérord í Íslendinga sögum koma fyrir í öðrum forritnum: í konungasögum, samtíðarsögum, helgisögum, riddarabókmennntum og lagatextum einsog sannreyna má með því að fletta upp í stórvirki norska prestsins Johans Fritzners (1883-96) eða seðlasafni Árnæfndar í Kaupmannahöfn. Æg hef ekki lagt örðanet í þá texta að nokkrum gagni en vílast má greina áhugamál og lærðom höfunda með slískri athugun.¹ Þá mætti enn víkka rannsóknarvöllinn með

¹ Einsog þegar hefur komið fram hef ég kannáð orðarim í Grettis sögu og Sturlungu án þess að endanlegar niðurstöður liggi fyrir. Hér má þó nefna að um 60 sérord Grettlu fundust í samsteypunni (þá eru ekki taldar með sagnin en við lauslega athugun virðast um 9 af 55 notaðar í Sturlungu). Sum þessara sérorda koma fyrir í fleiri í einni sögu Sturlungu en ef dæmafjöldinn er dreginn saman er skiptingin á einstakar sögur þessi (heildarfjöldinn er riflega 80): Íslendingasaga (27), Porgils saga skarða (16), Þórðar saga kakala (10), Sturlu saga (8), Porgils saga og Haflíða (6), Guðmundar saga dýra (6), Prestssaga Guðmundar Arasonar (4), Sturlu þáttur (2), Svinfellinga saga (2), Hrafns saga (1). Samþeilegar tölur um sérord Laxdæla eru þessar (heildarfjöldinn er taeplega 60): Íslendingasaga (21), Guðmundar saga dýra (9), Porgils saga skarða (7), Prestssaga Guðmundar Arasonar (6), Þórðar saga kakala (5), Porgils saga og Haflíða (4), Svinfellinga saga (3), Sturlu saga (2) Sturlu þáttur (1), Hrafns saga (1).

því að taka þau orð með í reikninginn sem höfundar einstakra sagna nota í annarri merkingu en þeiri sem vanabundin er, merkingarleg nýmæli eða sérvísku. Það hef ég heldur ekki gert enda viðameiri rannsókn en hér er lagt í. Það varðar líka skilgreiningu hugtaksins 'sérord' hvort ekki mætti fella þar undir þau orð sem höfundar sagna eða skrifrar hafa sérstakar mætur á; dálætisord.¹ Hér má taka þrjú dæmi um slík orð úr Grettilu. Sagnorðið 'nenna' kemur fyrir í 30 Íslendinga sögum² og fimm Íslendinga þáttum.³ Sé litið til annarra þeirra fornrita sem mér eru tiltæk á tölvu fann ég 12 dæmi í Sturlungu, en ekkert í Heimskringlu (fremur en Egils sögu), Grágás, Landnámu Sturlu Þórðarsonar, Völsunga sögu eða Ragnars sögu loðbrókar. Fritzner hefur bessi dæmi um sögnina (ef frá eru taldar Íslendinga sögur, þættir og Sturlunga): Biskupa sögur (Kjøbenhavn 1858, 1878): 1 dæmi; Flateyjarbók (Kristiania 1860-68): 2 dæmi; Fornmannana sögur⁴: 4 dæmi.

Í orðabók þeirra Guðbrandar Vigfussonar og Richards Cleasby (1975) eru flest hin sömu dæmi og hjá Fritzner en aukinheldur eitt dæmi úr Orkneyinga sögu og annað úr Færeyinga sögu. Þetta sagnorð er misjafnlega algengt í Íslendinga sögum: vinsælast er það hlutfallslega hjá höfundi Grettis sögu, þar eru 14% allra dæma úr sögum og þáttum. En það er líka vinsælla en vænta hefði mátt í öðrum sögum: það má sýna með töflu:

Saga	Fjöldi dæma	Hlutfall	Umfram ⁵
Grettis saga	16	14%	8%
Harðar saga	7	6%	4%
Fljótsdæla saga	7	6%	3%
Gísla saga (L) ⁶	6	5%	3%

- 1 Fyrir 22 árum skrifaði Paul Schach grein um dálætisord ('favoritord') og stílþrif í Íslendinga sögum. Í greininni hafði hann veður af niðurstöðum þeirra Marinu Mundt og Peters Hallberg en studdist jafnframt við orðalistar Einars Haugen úr Heimskringlu, Njálu og Egli (Norwegian Word Studies II, Madison Wisconsin 1942, 1-166). Schach rekur í greininni hvernig hver Íslendinga saga virðist bera svipmót skapandi höfunder, að „all saga writers had favoritord of various kinds or characteristic turns of phrase which distinguish them from other authors“ (1972:501). Þessi dálætisord hvers höfundar eru annars vegar sérord hvverr sögu, hins vegar þau orð sem koma fyrir oftar í einstökum sögum en öðrum.
- 2 Þessar sögur eru (dæmumjöldi innan sviga): Bandamanna saga (M 1, K 1), Bjarnar saga (2), Brennu-Njáls saga (2), Eyrbyggja saga (5), Finnborga saga (4), Fljótsdæla saga (7), Flóumannara saga (3, Brot 1), Fóstbraðra saga (3), Gísla saga (S 1, L 6), Grettis saga (16), Grænlendinga saga (2), Grænlendinga þáttur (1), Gull-Þóris saga (1), Gunnars saga Keldugnúpsflifs (1), Gunnlaugs saga (2), Hallfreðar saga (M 1, ÓlTr 2), Harðar saga (7, Brot 1), Heiðarvígla saga (1), Hrafnskels saga (2), Hænsna-Þóris saga (1), Króka-Refs saga (2), Laxdæla saga (6), Ljósvetninga saga (C 5), Reykdæla saga (2), Svarfdæla saga (3), Vatnsdæla saga (3), Víga-Glúms saga (5), Víglundar saga (1), Vopnfirðinga saga (3), Þorsteins saga hvíta (1).
- 3 Þessir þættir eru: Bolla þáttur (1), Gunnars þáttur Þiðrandabana (2), Hrafnar háttur Guðrúnarsonar (1), Þormóðar háttur (eftir Flateyjarbók 1), Þorsteins þáttur stangarhöggs (3).
- 4 Dæmin fjögur eru öll úr konungasögum eða þáttum sem þar eru fléttadir: a) Saga Magnusar konungs ens goda. *Fornmannana sögur* eptir gömlum handritum útgefnar að tilhlutun Hins konungiðla norræna fomeræða [1] félags VI. Kaupmannahöfn 1831, 48. kafli, 109²⁷; b) Saga Haralds konungs hardrada Sigurdarsonar. *Fornmannana sögur* eptir gömlum handritum útgefnar að tilhlutun Hins konungiðla norræna fomeræða [1] félags VI. Kaupmannahöfn 1831, 9. kafli, 152²⁸; c) Saga Sverris konungs. *Fornmannana sögur* eptir gömlum handritum útgefnar að tilhlutun Hins konungiðla norræna fornfræða félags VIII. Kaupmannahöfn 1834, 38. kafli, 103²⁹; d) Saga Sverris konungs. *Fornmannana sögur* eptir gömlum handritum útgefnar að tilhlutun Hins konungiðla norræna fornfræða félags VIII. Kaupmannahöfn 1834, 136. kafli, 320³⁰.
- 5 Hér er tillit tekið til lengdar: Grettila er t.d. um 6% af samanlagðri lengd Íslendinga sagna og þáttu.
- 6 Athyglisvert er að einungis eitt dæmi er um 'nenna' í styttri gerð sögunnar. Viðar hef ég þóst finna merki þess að Grettila ætti meiri samleid með lengri gerðinni en hinni styttri.

Finnboga saga	4	4%	2%
Viga-Glúms saga	5	4%	2%
Vopnfirðinga saga	3	3%	2%
Flóamanna saga	3	3%	1%
Grænlendinga saga	2	2%	1%
Gunnlaugs saga	2	2%	1%
Hallfreðar saga (ÓÍTr)	2	2%	1%
Hrafnkels saga	2	2%	1%
Króka-Refs saga	2	2%	1%

Dreifing þessa sagnorðs er jöfn um Grettis sögu alla, enginn hluti sker sig úr. Í Sturlungu eru sem fyrr sagði aðeins 12 dæmi (hlutfallslega miklu færri en í Íslendinga sögum og þáttum). Þau skiptast svona á milli sagna: Þorgils saga og Hafliða (3), Sturlu saga (1), Prestssaga Guðmundar Arasonar (1), Íslendinga saga (3), Guðmundar saga dýra (1), Þórðar saga kakala (1), Þorgils saga skarða (1), Sturlu þáttur (1). Sem sjá má eru dæmin jafnmögur úr Þorgils sögu og Hafliða og Íslendingasögu þó lengdarmunur þessara sagna sé mikill, sú fyrirnefndar er um 5% af lengd samsteypunnar, sú síðarnefndar tær 40%. Annað dæmi mætti hér nefna; 'slys' og samsetningar af því dregnar koma nokkuð viða fyrir í Íslendinga sögum: 'slys' í Bjarnar sögu (15:94), Njálu (36:165), Eyrbyggju (18:552), Grettlu (40:1018, 79:1075, 79:1075), Kormáks sögu (10:1482, 11:1483), Laxdælu (64:1634) og Vatnsdælu (26:1874); 'slyslega' í Bandamanna sögu (M 4:7); 'slysinn' í Eyrbyggju (15:547); 'slysfarir' í Fósbræðra sögu (9:796); í Grettlu auk þess 'slysgjarn' (35:1011) og 'slysalaut' (78:1072).¹ Ef allt er talið saman er orðið 'slys' og samsetningar af því algengast í Grettlu. Þar eru fimm dæmi, tvö í Kormáks sögu og Eyrbyggju, eitt í öðrum sögum.

Þriðja dálatisorðið í Grettlu gæti verið 'óspekt' og samsetningar af því: 'medalóspektarmaður' (1), 'óspektarmaður' (1) og 'óspektarbragð' (1). Um það eru 20 dæmi í sex Íslendinga sögum: Bárðar sögu (1), Eyrbyggju (4), Fóstbræðra sögu (1), Grettlu (8), Reykdælu (3) og Vatnsdælu (3). Oftast er 'óspekt' bundið í formúlu: 'gera óspekt' (10 dæmi af 17). Í Grettlu eru 40% dæma um þessi orð; ef samsetningunum þremur væri sleppt 47%. Í Sturlungu eru 14 dæmi um orð af þessum toga: Sturlu saga (2), Íslendinga saga (9), Þórðar saga (2), Þorgils saga skarða (1). Dæmafjöldi úr Íslendinga sögu og Grettlu er því aþekkur og í báðum sögum er formúlan 'gera óspekt' algengust (6 dæmi hjá Sturlu, 5 í Grettlu).

Einsog vænta má vísa sérord sagna einatt til sérkenna þeirra í efni eða efnismæðferð. Í Bandamanna sögu eru t.d. mórg orð sérstök sem tengjast fjármálum og málarekstri;² í Njálu eru lagaorð fyrirferðarmeiri en í öðrum sögum; í Bárðar sögu er sjónarsvið annað, persónur stórskornari og húsakynni þeirra að sama skapi og það hefur áhrif á orðaforðann;³ í Laxdæla sögu eru mórg sérord sem varða stéttarstöðu manna, klæðaburð, útlit eða vopn;⁴ í Eglu eru það að vonum orð sem tengjast konungsgarði og hirðlifi, og þannig mætti áfram rekja.

1 Hér má bæta við hinu ágæta örnefni 'Slysfirði', en þar átti Þorfinnur bóndi f Háramarsey annað bú og var þar f jólaveislu þegar berserkir berserkir sóttu Greiti og konur heim (19:980-81).

2 T.d.: 'bótamál, tilbrigði, dæming, eiðabrigði, eiðhjálp, fjárframlag, fésátt, fjárupptaka og vanefni'.

3 T.d.: bergbúi, bjargvættur, gjárskúti, haugbrot, haugsgólf, hellisberg, hellisbjarg, hellisgluggi, hnútukast, brauktjald, járnskór, járnstöng, klafakerling, klapastafur, risakyn, steinnnökki, svefnhellir og trúllaæstir.

4 Um klæðnað manna, skart og vopn eru t.d. þessi orð: bjarnskinnshúfa, blæjuendi, blæjuhorn, búningsbót, fellikápa, gimsteinn, gládel, guðvefjarklæði, guðvefjarpoki, höggiþárn, krókfaldur, karlföt, lin, línfé, motur, nist, peilsklæði, setgeirabrékur, setgeiri, skarlatskápa, skart, spjótspríka, tannhjolt, vefjarupphlutur og vefjarskikkja.

Ég hef einkum gaumgæft sérorð Grettis sögu, þau tæplega 600 orð sem aðeins koma fyrir í þeiri sögu en ekki öðrum Íslendinga sögum.¹ Ekki er tóm til að rekja þá athugun hér, aðeins skal nefnt að í Grettlu eru fleiri ungleg tökuord en í systrum hennar, sem kann að vera til vitnis um ungan aldur sögunnar þó þessi orð kunni vissulega að nafa bæst í örðasorða hennar á vegferðinni um hendur skrifara.²

- 1 Ég hef m.a. reynt að skipa þeim í helstu flokka með tilliti til stöðu í texta. Hér má taka tvö sýnishorn til glöggvunar úr þeiri flokkun: a) í mannlísingum, einkunnunum persuna eða umsögnum um þær má finna þessi sérorð; fyrst eru talin no, þá lo (og eitt ao); aðfangamaður, dygðarmaður, formeskjumaður, föruðarmaður, gárungur, hrotti, iðnarmaður, margýgjuson(ur), nógtrarmaður, ofleýfingur, ofurgarpur, ordamaður, ódregur, raddmaður, rausnarkona, skefjumaður, svívirðingarmaður, trúmaður, undirhyggjumaður, útlegðarmaður, veslingsmaður, þegnskaparmaður, broskamaður, allskjallkarnlega, dimmraddaður, einfættur, fullhraustur, fyrirleitinn, gjafvaxta, glaðlátur, góðengur, góðattáður, gustillur, gæfusamlegur, hamingjalaus, heilfettur, heiliadriðjúgar, heitfengur, hljóðmíkill, hræðilegur, hugstiginn, húsgöngull, hvimleiður, iðjulaus, illfengur, kvenstyrkur, köllsugur, léttbrýnn, möglunarsamur, offorsfullur, ofurkappsfullur, óbilgjarn, ófylgjusamur, ófyrirleitinn, ógeyminn, óglisminn, ókulvis, óstýrlátn, ósóngvinn, ótillássamur, óþrifinn, rauðhæður, refsingasamur, skammleitur, skammrifjamicill, skrautbúinn, skyrusur, stórhöggur, tilfynndinn, trúlaus, valinkunnur, veslugur, viðskotailur, vinnultill, pollaus, þykjkumikill, ærlaus. Oft koma þessi sérorð fyrir í "klósunum" sbr. þessa lýsingu á Glámi (sérorð feitletrð): „Hann [Glámuður] var hljóðmíkill og dimmraddaður og fé stökk allt saman þegar hann hóðaði. [...] Hann var ósóngvinn og trúlaus, stirfinn og viðskotailur. Öllum var hann hvimleiður“ (32:1005). b) Í annan stað má hér taka nokkur daemi um örðatiltækni, klisjur og formulukenni örðfæri sem margir er alþeckt úr samtífmáali en kemur ekki fyrir í öðrum Íslendinga sögum: færast í auðana, gera bráðabug að e-u, fara undan í flæmingi, e-m ber e-ð á góma, hafa pata af e-u, draga e-n á talar; stundum er ekki um sérorð að raða heldur málbeitingu sem ekki finnst í öðrum Íslendinga sögum, sbr.: bera eigi að einum brunni, taka til fót, láta ganga tólna, hafa veður af e-m. Ég hef á öðrum stað gert grein fyrir málsháttum, örðatiltækjum og formulum í Grettis sögu (1993).

- 2 Ég blaðaði í fáeinum bókum sem vökva að tökuordum frá síðari öldum; bók Chr. Westergård-Nielsen um tökuord # 16. óld í prentuðum Íslenskum bókum (1946) rannsókn Franks Fischer's á tökuordum (1909) og örðsifjabók Áðen D. Vries (1977) og tindi þaðan þau orð sem finna má í Grettlu. Rétt er að taka fram að ég batt ekki þessa lítið athugun við sérorð Grettlu heldur miðaði við allan örðasorða sögumarr. Þessi tökuord að hætti Westergård-Nielsens fann ég t.d. í Íslendinga sögum og þáttum (heildarfjöldi fylgir í svigagrein): Bandamanna saga (1): titra (so); Bárdar saga (4): forláta (so), lukka (kv), málftð (kv), ómaki (hk); Bjarnar saga (1): vinganharð (hk ft); Brennu-Njáls saga (1): halda e-n fyrir e-ð (so); Droplaugarsona saga (1): krankur (lo). Eirks saga (2): messing (kv), messingsarpsónn (kk); Eyrbyggji saga (3): aflát (hk), lista (kv), stolts (lo); Finnboga saga (2); formenntur (lo), krankur (lo); Flóamanna saga (1): plaga (so); Fóstbræðra saga (3): bruk (hk), ósinnilegur (lo), spila (so); Gfsla saga (2): afsláta (so), ærilega (ao); Grettis saga (15): býting (kv), dikta (so), forræð (hk), hoffólk (hk), hórást (so), húsfinn (kv), kifinn (lo), klóklega (ao), klókskapur (kk), krabba (so), krankleiki (kk), opinber (lo), speja (so), stormviðri (hk), ærlaus (lo); Gunnars saga (6): bera sig að (með e-ð) (so), brúka (so), skálkur (kk), verðugur (lo), strax (ao), æra (kv); Harðar saga (2): kifinn (lo), teikna (so); Hænsna-Póris saga (1): hastorður (lo); Kjalnesinga saga (1): listulegur (lo); Laxdæla saga (4): eðliborinn (lo), listulegur (lo), mangsmaður (kk), ómaki (kk); Ljósvetninga saga (1): tefja (so); Svarfdæla saga (1): hrópa (so); Vatnsdæla saga (1): verðugur (lo); Viglundar saga (1); sparlab (hk); Vfga-Glúms saga (1); messingarhestur (kk); Þórdar saga (2): halda e-n fyrir e-ð (so), krankur (lo); Gfsla þáttur (úr B-gerð Jóns stóru helga) (1); mektugur (lo); Gunnars þáttur Þiðrandabana (1): bruk (hk); Jókuls þáttur (3): báðsúna (so), gáfa (kv), strax (ao); Orms þáttur (1): tillát (hk); Sneglu-Halla þáttur (Fl) (1): akta (so); Stúfs þáttur hinn meiri (1): klókur (lo); Þorleifs þáttur jarlaskálds (1); forsmáður (lo); Þorsteins þáttur stangarhögg (1): lukka (kv). Grettla virðist skera sig úr sveit sagna og þáttu um örðafjölda; engin þeirra kemst með tærnar þar sem hún hefur hæhana og sú saga sem næst henni fer, Gunnars saga, er varla hálfdrættingur á við hana. Þessi mynd skýrist þegar litð er í safn Franks Fischer's (1909). Hann fann 56 tökuord í Grettlu (109-10) en þá ber að athuga að hann aðhylliðist tisku síns tíma og taldi Spesar þátt yngri viðbótt. Við þessa tölum má því bæta þeim 18 orðum sem hann fann í þætinum (110) og þá verður Grettla sú saga sem flest hefur tökuordin (skýtur Njálu astur fyrir sig). Að öllu þessu samantögðu

Á töflu 3 má sjá skiptingu sérorða í orðflokka. Til hagræðis er sögum skipað í sömu röð og á töflu 2. Fátt kemur á óvart í þessari skiptingu. Einsog við var að búast eru það einkum no og lo sem sérstök eru fyrir sögur: þar eru hlutfallstölur heldur hærri en þegar litíð er á skiptingu alls orðaforðans. Að sama skapi eru höfundar mínni nýjungamenn í so, ao og smáordum enda óhægara um vik að stunda nýsköpun í þeim orðfloknum. Það eru einkum samsett no og lo sem eru áberandi: ætla má að um 80% no séu samsett og hlutfallið enn hærra í lo: þar er einkum algeng orðmyndun með viðskeytinu -legur og forliðunum jafn-, all- eða ó-, í Eglu er 20% lo mynduð með þeim forliðum og í Grettis sögu 24%. Ao eru mórg mynduð með endingunni -lega sem vænta mátti; í Grettis sögu eru t.d. 26 af 31 ao þannig mynduð (84%), í Finnboga sögu er hlutfallið 75%, í Eyrbyggja sögu 71% og í Eglu 72% svo fáein dæmi séu nefnd. Sagnir eru á hinn bóginn flestar ósamsettar.

c) Samstæður: Hér hefur nokkuð verið fjallað um sérorð, þau 47% af orðaforða íslendinga sagna sem einungis koma fyrir í einum þeirra 44 texta sem orðstöðulykillin gengur að. Í framhaldi af þeirri þulu langar mig til að víkja að þeim hluta orðaforðans sem einungis kemur fyrir í einhverjum tveimur textum, þ.e.a.s. 'parordum' einsog Peter Hallberg kallaði slík orð, eða 'samstæðum'. Það eru um 1788 orð eða 14,4% orðaforðans. Samtals eru því sérorð og samstæður um 61% af þeim 12400 orðum sem fundin verða í íslendinga sögum.

Margir fræðimenn hafa af mikilli elju og þrautseigu fengist við athuganir á orðaforða einstakra sagna og örðavenslum milli sagna, þekktar eru t.d. rannsóknir íslenskra fræðimanna á svokölluðum rittengslum, orðalíkindum milli texta, sem einkum eru stundaðar til að marka sögum stað í tíma, ákvardað afstæðan ritunartíma þeirra. Vart mun þó a nokkurn hallað þó sánski fræðimaðurinn Peter Hallberg sé talinn brautryðjandi á því svíði að gaumgæfa skipulega sameiginlegan orðaforða sagna í því skyni að finna þeim höfund eða skipa þeim saman í sveit. Við rannsóknir sínar hefur Hallberg einkum beitt röksemendum úr málí og stíl, talið orð og orðasambönd í einstökum textum og metið líkur á því að þeir kunni að vera eftir sama höfund eða ættaðir úr sömu smiðju. Hann hefur á umliðnum áratugum fengist við íslendinga sögur, konungasögur, samtíðarsögur, riddarasögur og helgisögur, nánast alla flokka íslenskra fornþókmennata.

Upphaflega beitti Hallberg einkum þeirri aðferð að kanna sérstaklega þann orðaforða sem einvörðungum kemur fyrir í einhverjum tveimur textum, þau orð sem hann kallar 'parord': 'orðatvennd' eða 'samstæðu'. Hann lagði brautina með umfangsmikilli athugun á sambandi Heimskringlu og fimm íslendinga sagna, þ.e. Eglu, Grettlu, Laxdælu, Eyrbyggju og Njálu, og taldi þau orð og það orðalaug sem einvörðungu kom fyrir í Heimskringlu og einhverri þessara sagna; eftir því sem samstæðum fjölgar aukast líkur á skyldleika textanna. Hallberg átti þess ekki kost að kanna til hlítar allan orðaforðann með þeirri tækni sem honum bauðst og varð því að velja orðflokka og dæmi innan þeirra. Þeir orðflokkar sem hann valdi voru:

- a) lýsingarorð (adjektiv) af öllu tagi og raunar einnig allnokkur atviksorð, t.d. hráblautur, hugsjúkur, afar;
- b) orð sem varða stöðu persóna, vensl þeirra eða gefa skapgerð til kynna (personbeteckningar) en jafnframt fáein 'safnheiti', t.d. ráðgjafi, undirhyggjumaður, almennungur, almúgi;
- c) sagnir og sagnasambönd (verb och verbkonstruktioner), t.d. glapna, skeið að skópuðu;
- d) óhlutstæð nafnorð (abstrakter) en jafnframt ýmis hugtök varðandi eyktir, skáldskap, hernað, o.fl., t.d. kunnleikur, dirfð, minni, full, víkingabæli.

held ég að óhætt muni að fullyrða að tökuorð séu mórg í Grettlu og að verulegur hluti þeirra séu jafnframt orð sem aðeins koma fyrir þar en ekki í öðrum íslendinga sögum.

Hallberg sleppir ýmsum samstæðum, einkum þeim sem ættu að vera bundnastar efni og umhverfi, þ.e. orðum um einstök áhöld, vopn og amboð, lögfræðileg efni, o.s.frv., enda hafa málnotendur minnst val þar. Raunar telur Hallberg að það hefði litlu breytt um hlutföll samstæðna milli sagnanna þótt allar samstæður hefur verið teknar með í reikninginn. Þessi aðferð hans hefur verið gagnrýnd, fyrst af Marinu Mundt (sbr. t.d. 1963:94-101; síðar m.a. af Federico Albano Leoni 1970: 148-49, o.v.), og þeiri gagnrýni hefur hann svarað í nokkrum deilugreinum sem jafnframt hafa skýrt nokkuð vinnulag hans og markmið.¹ Sá orðaforði sem Hallberg kannaði upphaflega vegna rannsóknar sinnar á Heimskringlu og Eglu var rúmlega hálf milljón lesmálsorða.

Það vinnulag að reyna að rekja saman texta á grundvelli samstæðna er vitaskuld umdeilanlegt, sérstaklega ef höfð er í huga sérkennileg varðveisla margra sagna óldum saman; séu ályktanir fræðimanna um aldur þeirra á rökum reistar eru sumar hverjar tvö- eða þrjúhundruð árum eldri en elsta varðveitta handrit eða handritsbrotn og því ljóst að margin og misnákvæmir skrifrarar hafa stundum sýslað með textann. Hallberg telur það vega þungt á móti bessari röksemd að líkur séu til að 'sjaldgæft orðalaug' einsog samstæðurnar varðveitist fremur óbrjálað frá frumgerð en annað og almennara orðafer. Til þess að tryggja aðferðina betur í sessi skipti Hallberg Heimskringlu í two hluta, Snorra A og Snorra B, og bar sögurnar fimm við þá báða, og jafnframt hlutana saman. Þá tók hann tillit til mismunandi lengdar sagnanna og 'jafnaði' niðurstöðutölur sínar með þriliðu þar sem miðað er við lengd Eglu: hver hefði talan orðið ef sögurnar væru allar jafnlangar henni. Það hefur t.d. í för með sér að fjöldi samstæðna milli Eyrbyggju (38 000 orð) og Snorra A (119 000 orð) hækkar úr 49 í 80, en fjöldi samstæðna milli Njálu (97 000 orð) og sama hluta Heimskringlu lækkar úr 74 í 47. Þessi reikningslist breytir nánast engu fyrir Grettlu og Laxdælu sem eru svipaðar Eglu að lengd. Niðurstaða hans er nokkuð ótvíræð: Egla og Heimskringla eru skyldari en Heimskringla og hinar sögurnar fjórar, og hann telur nánast fullsannað að Snorri hafi samið Egils sögu. Niðurstöðutölur hans voru þessar:

Snorri A &		Snorri A &			
Egla	193	39,5%	Snorri B	201	40,5%
Laxdæla	89	18,0%	Laxdæla	95	19,0%
Eyrbyggja	80	16,5%	Eyrbyggja	83	16,5%
Njála	47	9,5%	Njála	41	8,5%
Grettla	80	16,5%	Grettla	76	15,5%
S:a	489	100,0%	S:a	496	100,0%

(Hallberg 1964:19)

Ég kannaði samstæður Eglu og Heimskringlu lauslega. Þar byggði ég á skrá 'sérðað', þ.e. lagði til grundvallar þau orð Egils sögu sem aðeins koma þar fyrir og ekki í öðrum Íslendinga sögum. Til glöggvunar hef ég feitletrad þau orð sem jafnframt koma fyrir í Sturlungu og talið sérstaklega þau sem notuð eru í Sturlungi og Eglu en ekki í Heimskringlu.

1 Þeir Hallvard Magerøy (1971) og Sture Allén (1971) fundu báðir að vinnubrögðum og niðurstöðum Marinu Mundt í bók hennar um Sturlu Þórðarson og Laxdælu (1969), hvor með sínum hætti. Magerøy beindi einkum spjótum að afstöðu hennar til aldurs sögunnar og kenningu eldri fræðimanna, Allén gagnrýndi hér forsendur sem hún byggði rannsókn síná á, aðferðafræði hennar og tölfraðilega úrvinnslu. Honum þótti t.d. rök fyrir því að höfundur Laxdaelu hljóti að vera annar þeirra braðra, Sturlu og Ólafs hvítaskálds, en ekki einhver af hinum fjölmörgum nafnlausum höfendum 13. aldar, heldur veigalistil (1971:89-90). Margt af því sem þessir fræðimenn draga fram í tengslum við rannsóknir Marinu Mundt á við um rannsóknir Peters Hallberg, ekki síst efasemdir þeirra um tölfraðilega úrvinnslu.

1. Nafnord:

(Eglá og Heimskringla: 104 orð) afnám (hk), askur (kk), áþján (kv), bautasteinn (kk), bryggjusporður (kk), dagræð (hk), **dagverðarmál** (hk), einbúi (kk), einvaldi (kk), eyjasund (hk), félírla (kk), fimmuntungur (kk), finnferð (kv), finnkaup (hk), fjallbyggð (kv), **fjalldalur** (kk), **föttamáður** (kk), fósturfáðir (kk), frambyggi (kk), framflutning (kv), frændastyrkur (kk), frændsemistala (kv), full (hk), fyrirtölur (kv ft), gólfþil (hk), Gulapingslög (hk ft), handargagn (hk), **heimfararleyfi** (hk), **heimför** (kv), herblástur (kk), **herboð** (hk), herlið (hk), herskjöldur (kk), hertogi (kk), herrð (kv), hirðstjóri (kk), hunang (hk), höfuðstaður (kk), **hoggorður** (kv), gangsklæði (hk), kjarrskógr (kk), konungaskipti (hk), konungsbú (hk), konungssýsla (kv), króm (kv), kúfingur (kk), kynferð (kv), **landfólk** (hk), landsgæsla (kv), landsmegín (hk), **landvegur** (kk), landvættur (kv), langfeðgatal (hk), lág (kv), léttiskip (hk), lögraening (kv), manndómsmaður (kk), markland (hk), **matbord** (hk), missa (kv), morðvíg (hk), móða (kv), móðerni (hk), nauðsynjaerindi (hk), nauðungarsætt (kv), nesnám (hk), óró (kv), ósætt (kv), ótili (kk), ótrúleiki (kk), plógru (kk), ráðgjafi (kk), reiðskjóti (kk), róðrarskip (hk), **samflot** (hk), sigurför (kv), síldfiski (hk), sjónleysi (hk), skattkonungur (kk), skipaher (kk), **skipalið** (hk), skipför (kv), skipstjórn (kv), snekkja (kv), spellvirki (hk), stórbú (hk), strandhögg (hk), sveitardrykkja (kv), svipstund (kv), tiltak (hk), tjaldstaður (kk), undirskemma (kv), upphlutur (kk), útborði (kk), útleið (kv), veldi (hk), viðstaða (kv), víföldi (hk), vísingabæli (hk), yfirkonungur (kk), yfirlát (hk), **yfirsókn** (kv), þykkt (kv), attleri (kk)

(Eglá og Sturlunga: 14 orð + 19 orð) aldurtilli (kk), dögún (kv), félát (hk), flæður (kv), (handarkriki (kk), hárrót (kv), langskipssegl (hk), orðahnippingar (kv ft), reiðgata (kv), seinkan (kv), skipabúnaður (kk), svig (hk), torteidi (hk), tylftareiður (kk)

2. Atviksord:

(Eglá og Heimskringla: 4 orð) allfeginsamlega, snellt, stygglega, vegsamlega
(Eglá og Sturlunga: 1 orð)

3. Lýsingarord:

(Eglá og Heimskringla: 25 orð) allfríður, allkær, allóþarfur, allveglegur, aíþungur, forflóttta, háskasamlegur, hernuminn, hlutgengur, innlenskur, lýðskýldur, orðsnjallur, óðalborinn, ósakadur, ósannur, prúðlegur, refsingalaus, rúmur, skóglaus, trúfastur, vegsamlegur, virðilegur, þjónustufullur, þokkasell, ættgengur

(Eglá og Sturlunga: 5 orð + 4 orð) alftíðræddur, ferstrendur, sjálfviljandi, uppnæmur, þunnskipaður

Ef hugað er að tölum: f Eglu eru 445 sérorð, þar af um 20 so sem ég hafði ekki með í reikningnum. Hér að ofan eru 133 orð (104 no, 4 ao og 25 lo) sem fyrir koma f Eglu og Heimskringlu. Sé sú tala umreknuð í hlutfallstölu kemur 31% sérorða Eglu fyrir f Heimskringlu. Ég hygg að ekki leiki nokkur vafi á því að Egils saga á meiri samleið með Heimskringlu en aðrar Íslendinga sögur. Til hliðsjónar má svo hafa tölur um samföld Sturlungu og Eglu: 43 orð koma fyrir á báðum stöðum (33 no, 1 ao, 9 lo); 10% sérorða Eglu má því finna f Sturlungu.

Til samanburðar hef ég athugað samband Grettu og Heimskringlu með sama hætti (minna má að Eglá og Gretta eru áþekkar að lengd):

1. Nafnorð:

(Gretta og Heimskringla: 28 orð) bitull (kk), brak (hk), dauðasök (kv), dýflissa, **hending** (kv), fyrirrúm (hk), gjaldkeri (kk), **grunn** (hk), grunnur (kk), gullpeningur (kk), gefuraun (kv), hindurvitni (hk), hráðbyri (hk), jólánótt (kv), konungsþrælli (kk), **landslyður** (kk), meginhérað (hk), nifðvísa (kv), pati (kk), sjúkleiki (kk), skrifður (kk), sléttlendi (hk), tengsl (hk ft), tilvísan (kv), undanfærsla (kv), undirhyggjumaður (kk), **útlausn** (kv), þroskamaður (kk)

(Grettla og Sturlunga: 29 orð + 9 orð) bernskubragð (hk), búsforráð (hk ft), fjárauðn (kv), fjárhald (hk), forkirkja (kv), gárungi/ur (kk), hjúskapur (kk), kinnbjörg (kv), kjallari (kk), liðdráttur (kk), loftsdýr kv ft), miðlunarmál (hk), miðsumar (hk), óhæfuvær (hk), raddmaður (kk), rjáfur (hk), Rómferð (kv), röksemd (kv), sparmæli (hk), stétt (kv), sveitardráttur (kk), sýknun (kv), trúmaður (kk), undirrót (kv), úthús (hk), vatnavextiir (kk ft), viðurgerningur (kk), viðurlífi (hk), þóf (hk)

2. Atviksorð:

(Grettla og Heimskringla: 5 orð) friðlega, mannlega, óspaklega, skynsamlega, þeygl
(Grettla og Sturlunga: 4 orð + 4 orð) góðvættilega, laglega, nauðuglega, yst

3. Lýsingarorð:

(Grettla og Heimskringla: 5 orð) aumlegur, fyrirleitinn, óbilgjarn, refsingasamur, skynsamur
(Grettla og Sturlunga: 11 orð + 3 orð) allstyggr, frjósanda, heimtandi, hættulaus, ljósbleikur, ókvæða, ótilláttssamur, rækur, trúlaus, tyglegur, virðingarvænn

Sérord Grettlu eru tæplega 600, nokkru fleiri en sérord Egli. Af þeim eru um 55 sagnir sem hér er ekki átt við. Hér að ofan eru talin 38 orð sem aðeins koma fyrir í Grettlu og Heimskringlu. Sé sú tala umreiknuð í prósentur koma 7% sérorda Grettlu fyrir í Heimskringlu (sama hlutfallstala fyrir Egli var 31%). 60 sérord Grettlu má finna í sögum Sturlungu, 11% (sama tala fyrir Egli var 10%). Þessi samanburður á sérordaforða tveggja Íslendinga sagna, Heimskringlu og Sturlungu virðist því draga fram nokkra sértöðu Egli.

Að fjórðu töflu má lesa samstæðufjölda einstakra Íslendinga sagna með svipuðu lagi og fyrr var haft um sérord. Hér verður ekki reynt að túlka þessar tölur fremur en þær sem fóru hér að framan um sérordahlutfall sagna:

1)	20-30 / 10.000	Reykðæla saga, Gunnlaugs saga, Droplaugarsona saga, Brennu-Njáls saga (4)
2)	30,1-40 / 10.000	Valla-Ljóts saga, Harðar saga, Þorsteins saga Síðu-Hallssonar, Hænsna-Póris saga, Hávarðar saga, Svarfdæla saga, Þórdar saga hreðu, Víga-Glúms saga, Víglundar saga, Finnboga saga (10)
3)	40,1-50 / 10.000	Egils saga, Gull-Póris saga, Fljótsdæla saga, Eyrbyggja saga, Bjarnar saga, Laxdæla saga, Kjalnesinga saga, Eiríks saga, Vatnsdæla saga, Heiðarviga saga, Vopnfirðinga saga, Grænlendinga saga, Fóstbræðra saga, Grettis saga (15)
4)	50,1-60 / 10.000	Flígamanna saga, Þorsteins saga hvítu, Kormáks saga, Króka-Refs saga, Hrafnkels saga (5)
5)	70,1-80 / 10.000	Ólkofra saga (1)
6)	80,1-90 / 10.000	Bárðar saga Snæfellsáss (1)

Sem fyrr sagði bíða niðurstöður um orðarám Íslendinga sögu og Grettlu ráðstefnunnar á Akureyri og mál að linni. Hér má þó áréttu það sem reynt hesur verið að draga fram um orðfæri Grettlu: a) höfundur Grettis sögu er orðfleiri en starfsbraður hans; b) í sögunni má finna fleiri ungleg tökuord en í öðrum sögum og mörg þeirra eru einnig sérord c) Í Grettlu eru fleiri samstæður en í öðrum sögum.

Örnólfur Thorsson
Kennaraháskóla Íslands

Helstu heimildir

Sture Allén. Om textattribution. Kring en avhandling av Marina Mundt. *Arkiv för nordisk filologi* (87) 1971, 82-113.

- Baldur Hafstað. Konungsmeini í kreppu og vináttu í Egils sögu. *Skáldskaparmál* (1) 1990, 89-99.
- *Die Egils saga und ihr Verhältnis zu anderen Werken des nordischen Mittelalters*. Doktorsritgerð lögd fram við Ludwig-Maximilians-Universitátt í München 1991. [Fjörlit].
 - Barði Guðmundsson. *Höfundur Njálu. Sæfn ritgerða*. Reykjavík 1958.
 - Bergljót Kristjánssdóttir, Eirkur Rögnvaldsson, Guðrún Ingólfssdóttir og Örnólfur Thorsson. *Frá orðalykli til orðabákar*. Reykjavík 1990. [Fjörlit].
 - Bjarni Einarsson. Hörð höfuðbein. Mæl mál og forn fræði. *Rit Stofnunar Árna Magnússonar* 31. Reykjavík 1987, 107-14.
 - Bjarni Guðnason. *Specialsakkunnigutlætande*. Reykjavík [án árs]. [Fjörlit].
 - Peter Hallberg: Snorri Sturluson och Egils saga Skallagrímssonar. Ett försök till språklig författarbestämning. [Ritidómur]. *Skírnir* (137) 1963, 187-90.
 - Túlkun Heiðarvígasögu. *Studia Islandica* (50) 1993.
 - Aldur og einkenni Bjarnar sögu Hftðelakappa. *Sagnabing helgað Jónasi Kristjánssyni sjötugum 10. apríl 1994*. Fyrri hluti. Reykjavík 1994, 69-85. - Björn Karel Pórðólisson. Rísmur fyrir 1600. *Sæfn fræðafljelagsins um Ísland og Íslendinga IX*. Kaupmannahöfn 1934.
 - R. C. Boer. Zur Grettissaga. *Zeitschrift für deutsche Philologie* (30) 1898, 1-71.
 - Die handschriftliche Überlieferung der Grettissaga. *Zeitschrift für deutsche Philologie* (31) 1899, 40-60.
 - Einleitung. Grettis saga Ásmundarsonar. *Altnordeische Saga-Bibliothek* 8. Halle 1900, ix-l. - Richard Cleasby og Guðbrand Vigfusson. *An Icelandic-English Dictionary. Second Edition with a Supplement by Sir William A. Craigie*. Oxford 1975 (1957).
 - Davíð Erlingsson. Staðþóleleg mæling á málí og stfl. Yfirlit yfir brautryðjendastarf Peters Hallbergs. *Skírnir* (144) 1970, 185-99.
 - Eirkur Rögnvaldsson. Orðstöðulykill Íslendinga sagna. *Skáldskaparmál* (1) 1990, 54-61.
 - Frank Fischer. Die Lehnwörter des Altwestnordischen. *Untersuchungen und Texte aus der Deutschen und Englischen Philologie. Palaestra* (85) Berlin 1909.
 - Friðrik Magnússon. Hvað er tlt? *Orð og tunga* (1) 1988, 1-49.
 - Johan Fritzner. *Ordbog over Det gamle norske Sprøg I-III*. Nytt uforandret opptrykk av 2. utgave (1883-1896). Oslo 1954.
 - *Ordbog over Det gamle norske Sprøg IV*. Rettelser og tillegg ved Finn Hødbeø. Oslo 1965. - Grettis saga*. (ÁM 551 a, 4to). Eftirlit Ólafs Halldórssonar. [Kaupmannahöfn]. [Án árs]. [Fjörlit].
 - Grettis saga Ásmundarsonar. *Altnordeische Saga-Bibliothek* 8. R. C. Boer gaf út. Halle 1900.
 - Grettis saga Ásmundarsonar. Bandamanna saga. Odds þátt Ófeigssonar. *Íslenzk fornrit* 7. Guðni Jónsson gaf út. Reykjavík 1936.
 - Guðni Jónsson. Formáli. [Grettis saga]. *Íslenzk fornrit* 7. Reykjavík 1936, v-lxxix.
 - Guðrún Ása Grimsdóttir. Sturla Þórðarson. Sturlustefna. *Rit Stofnunar Árna Magnússonar* 32. Reykjavík 1988, 9-36.
 - Guðvardur Már Gunnlaugsson. Tekstkritiske problemer i Grettis saga. *The Audience of the Sagas I. Preprints. The Eighth International Saga Conference 11.-17. August 1991*. Göteborg 1991, 142-48.
 - Hafursgríð. *Acta Comititorum Generalium Islandie. Alþingisbækur Íslands* I. Reykjavík 1912-14, 216-17.
 - Peter Hallberg. Snorri Sturluson og Egils saga. *Studia Islandica* (20) 1962.
 - Ólafr Þórðarson hvítaskáld, Knýtingla saga och Laxdæla saga. Ett försök till språklig författarbestämning. *Studia Islandica* (22) 1963.
 - Snorri Sturluson och Egils saga Skalla-Grímssonar. Kommentarer till en recension. *Maal og minne* 1964, 12-20.
 - Íslendinga saga och Egla, Laxdæla, Eyrbyggja, Njála, Grettla. Ett språktest. *Maal og minne* 1965, 89-105.
 - Om språkliga författarkriterier i isländska sagatexter. *Arkiv för nordisk filologi* (80) 1965, 157-86.
 - Ólafur Þórðarson hvítaskáld, Knýtingla saga och Laxdæla saga. En motkritik. *Arkiv för nordisk filologi* (80) 1965, 123-56.
 - Epiir um daginn. Ett »Snorri-uttryck«. *Arkiv för nordisk filologi* (81) 1966, 66-74.
 - Stilsignalement och författarskap i norrön sagalitteratur. *Nordistica Gothoburgensia* 3. Ed. Ture Johannesson. Göteborg 1968. - Kirsten Hastrup. Tracing tradition: an anthropological perspective on Grettis saga Ásmundarsonar. *Structure and Meaning in Old Norse Literature. New Approaches to Textual Analysis and Literary Criticism*. Ed. by John Lindow, Lars Lönnroth and Gerd Wolfgang Weber. Odense 1986, 281-313.
 - Rolf Heller. Laxdæla saga och Knýtingla saga. Studien über die Beziehungen zwischen den beiden Sagas. *Arkiv för nordisk filologi* (80) 1965, 95-122.
 - Sturla Þórðarson und die Isländersagas. *Arkiv för nordisk filologi* (93) 1977, 138-44.
 - Die Gebeine des Goden Snorri. *Arkiv för nordisk filologi* (99) 1984, 95-106. - Hermann Pálsson. Úr hugmyndaheimi Hrafnkels sögu og Greitlu. *Studia Islandica* (39) 1981.

- Islendinga sögur og þættir I-III.* Ritsj. Bragi Halldórsson, Jón Torfason, Sverrir Tómasson og Örnólfur Thorsson. Reykjavík 1987.
- Jón Helgason. Athugamir Árna Magnússonar um fornsögur. *Gripla* (4) 1980, 33-64.
- Iónas Kristjánsson. Um Fóstbræðrasögu. *Rit Stofnunar Árna Magnússonar* 1. Reykjavík 1972.
- Bókmennetasaga. *Saga Íslands* 3. Ritsjóri Sigurður Líndal. Reykjavík 1978, 261-350.
 - Var Snorri Sturluson upphafsmáður Íslendingasagna. Andvandi (Nýr flokkur 32) 1990, 85-105.
- Jórgen Pind (ritstj.). Fríðrik Magnússon og Stefán Briem. *Íslensk orðiðniháð*. Reykjavík 1991.
- Kolbrún Haraldsdóttir. Áni Sturla Þóðarson pátt í tilrun Grettis sögu? *Equus Trojanus sive Trójuhestur tygjaður Jonnu Louis-Jensen* 21. október 1986. Reykjavík 1986, 44-52.
- Federico Albano Leoni. Sagas islandaises et statistique linguistique. *Arkiv för nordisk filologi* (85) 1970, 138-62.
- Hallvard Magerøy. Har Sturla Þóðarson skrivi Laxdæla saga? Marina Mundt: Sturla Þóðarson und die Laxdæla saga. [Ritdómur]. *Arkiv för nordisk filologi* (87) 1971, 4-33.
- Matthías Johannesson. Umhverfis Sturlu Þóðarson. *Bókmennitapættir*. Reykjavík 1985, 261-370.
- Medieval Scandinavia. An Encyclopedia*. Ed. by Philip Pulsiano and Kirsten Wolf. New York, London 1993.
- Marina [Meier] Mundt. Om et nyt forsøg på at løse Egila-gåden. Peter Hallberg: Snorri Sturluson och Egils saga Skallagrímssonar. *Studia Islandica* (20) 1962. [Ritdómur]. *Maal og minne* 1963, 94-101.
- Til spørsmålet om Laxdælas forfatter. *Maal og minne* 1965, 45-62.
 - Sturla Þóðarson und die Laxdæla saga Bergen 1969.
- Orðstöðulykill Íslendinga sagna*. Ritsj. Bergljót S. Kristjánsdóttir, Eiríkur Rögnvaldsson, Guðrún Ingólfssdóttir og Örnólfur Thorsson. Reykjavík 1992. [Fjörlit og tölvugagn].
- Ólafur Halldórsson. *Grettisfærsla. Opuscula* (1) 1960, 49-77. [Endurpr. f. Grettisfærsla. *Rit Stofnunar Árna Magnússonar* 38. Reykjavík 1990, 19-50].
- Óskar Halldórsson. Godsgnini um Grettí, Nokkrar athuganir. *Sjöltu ritgerðir helgaðar Jakobi Benediktssyni* 20. júlí 1977. *Síðari hluti*. Reykjavík 1977, 627-39.
- Tróllasaga Bárðaðela og Grettluhófundur. *Skírnir* (156) 1982, 5-36.
- Rímnasafn. Samling af de ældste islandiske rimer. *Sanfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur* 35. Finnur Jónsson gaf út. København 1905.
- Paul Schach. *Favoritord*, stylistic variation, absolute prosa, and suchlike in the *Íslendingasögur*. Studies for Birnar Haugen presented by friends and colleagues. Ed. by E. S. Firchow, K. Grimstad, N. Hallema and W. A. O'Neil. The Hague, Paris 1972, 498-510.
- Sérord og samstæður í Íslendinga sögum*. Örnólfur Thorsson lók saman. Reykjavík 1991. [Fjörlit].
- Sigurður Nordal. *Snorri Sturluson*. Reykjavík 1920.
- Formáli. Egila saga. *Íslensk fornrit* 2. Reykjavík 1933, v-v.
 - Sturla Þóðarson og Grettis saga. *Studia Islandica* (4) 1938.
 - Snorri Sturluson. Nokkrar hugleidningar á 700. ártíð hans. *Skírnir* (140) 1941, 5-33.
- Snorri Sturluson. Snorra-Edda. *Sígild ugla*. Heimir Pálsson bjó til prentunar. Reykjavík 1984.
- *Heimskringla*. I-II. (*Lýkilbók* III). Ritsj. Bergljót S. Kristjánsdóttir, Bragi Halldórsson, Jón Torfason og Örnólfur Thorsson. Reykjavík 1991.
- Sturlunga saga* 1-IL. *Skýringar og fræði*. Ritsj. Örnólfur Thorsson. Reykjavík 1988.
- Sverrir Tómasson. Hvener var Tristráms sögu snáið? *Gripla* (2) 1977, 47-78.
- Formálar íslenskra sagnaritará á miðöldum. Rannsókn bókmennitahæfðar. *Rit Stofnunar Árna Magnússonar á Íslandi* 33. Reykjavík 1988.
- M. C. van den Toom. Zur Verfasserfrage der Egilssaga Skallagrímssonar. *Münstersche Forschungen*. Heft 11. Köln, Graz 1959.
- Vésteinn Ólason. *Íslendinga sögur og þættir. Íslensk bókmennitasaga* 2. Reykjavík 1993, 25-163.
- Chr. Westergård-Nielsen. Láneordene i det 16. árhundredes trykte islandiske litteratur. *Bibliotheca Arnamagnæana* 6. Hafnia 1946.
- P. E. Wieselgren. *Författarskapet till Egila*. Lund 1927.
- Þórhallur Vilmundarson. Formáli. Harðar saga. *Íslensk fornrit* 13. Reykjavík 1991, v-lxix.
- Örnólfur Thorsson. „Leitin að landinu fagra.“ Hugleidning um ramsóknir á íslenskum fornþókmennnum.
- *Skáldskaparmál* (1) 1990, 28-53.
 - Computerized Sagas. From Concordance to Dictionary. *From Sagas to Society*. Fyrirlestur á ráðstefnu í Háskóla Íslands 7.-9. júní 1991.
 - *Orð af orði. Hefð og nýmæli í Grettlu*. Kandíðatsritgerð við Háskóla Íslands haustið 1993. [Fjörlit, 306 bls.].

Tafla 1: Orðaforði Íslendinga saga

Heiti sögu	LEM (Lesmálsorð)	Om (Orðmyndir)	HI Om (Meðaltíðni orðmynda)	Orð	HI O (Meðaltíðni orða)
Ölkofra saga	2915	901	3,23	473	6,16
Jókuls þáttur Búasonar	3445	1099	3,13	608	5,66
Þorsteins saga hvítá	3537	1029	3,43	510	6,93
Grænlendinga þáttur	4243	1204	3,52	634	6,69
Þorsteins s. Síðu-Hallssonar	5399	1478	3,65	728	7,41
Grænlendinga saga	6036	1474	4,09	728	8,29
Valla-Ljóts saga	6921	1708	4,05	846	8,18
Gunnars s. Keldugnúpsfiffls	7373	1455	5,06	725	10,17
Ljósvetninga saga (A-gerð)	7491	1670	4,48	822	9,11
Eiríks saga	7824	1986	3,93	994	7,87
Hænsna-Pórís saga	8698	1853	4,69	916	9,49
Hallfreðar saga (M-gerð)	8892	1945	4,57	940	9,46
Bandamanna saga (K-gerð)	9384	1906	4,92	906	10,35
Droplaugarsona saga	9410	1980	4,75	885	10,63
Vopnfirðinga saga	9571	2083	4,59	1001	9,56
Gunnlaugs saga ormstungu	9596	2098	4,57	972	9,87
Hrafnkels saga	9612	2142	4,48	1058	9,08
Kormáks saga	10291	2256	4,56	1090	9,44
Kjalnesinga saga	11003	2244	4,90	1111	9,90
Gull-Pórís saga	11080	2367	4,68	1062	10,43
Króka-Refs saga	11084	2333	4,75	1208	9,17
Bandamanna saga (M-gerð)	11187	2170	5,15	1092	10,24
Hallfreðar saga (ÓlTr)	11573	2400	4,82	1161	9,68
Víglundar saga	11825	2234	5,29	1106	10,69
Heiðarvígja saga	12943	2553	5,06	1192	10,85
Bárdar saga Snæfellsáss	13150	2925	4,49	1317	9,98
Hávardar saga Ísfirðings	15402	2616	5,88	1262	12,20
Pórðar saga hreðu	15547	2618	5,93	1249	12,44
Flögamanna saga	17749	3377	5,25	1583	11,21
Harðar saga og Hólmverja	18400	3334	5,51	1575	11,68
Gísla saga (styttri gerð)	18944	3249	5,83	1484	12,76
Víga-Glúms saga	19117	3311	5,77	1507	12,68
Svarfdæla saga	19193	3183	6,02	1470	13,05
Bjarnar saga Hítdekkappa	19286	3101	6,21	1483	13,00
Gísla saga (lengri gerð)	23437	3613	6,48	1610	14,55
Reykðæla saga	23678	3277	7,22	1385	17,09
Finnboga saga	24188	3426	7,06	1643	14,72
Fljótsdæla saga	27278	4163	6,55	1983	13,75
Ljósvetninga saga (C-gerð)	27667	4136	6,68	1829	15,06
Fóstbræðra saga	29124	4306	6,76	1942	14,99
Vatnsdæla saga	29289	4693	6,24	2166	13,52
Eyrbyggja saga	38061	5468	6,96	2360	16,12
Laxdæla saga	57467	6607	8,69	2860	20,09
Grettis saga	61205	7385	8,28	3229	18,95
Egils saga	62254	6683	9,31	2839	21,92
Brennu-Njáls saga	98938	8229	12,02	3135	31,55
Allar sögur	870.597	740.746	35.566	12.401	

Tafla 2: Sérordi í Íslendinga sögum

Heiti sögu	LEM	Om	SOm	HI SOm	O	SO	HI SO	SO/ 10
Hallfreðar saga (M)	8892	1945	61	3,1	940	16	1,7	18,2
Ljósvetninga saga (A)	7491	1670	59	3,5	822	23	2,8	30,7
Gunnars saga	7373	1455	82	5,6	725	23	3,2	31,5
Droplaugarsona saga	9410	1980	190	9,6	885	38	4,3	40,4
Gísla saga (lengri gerð)	23437	3613	287	7,9	1610	97	6,0	41,4
Bandamanna saga (K)	9384	1906	127	6,7	906	41	4,5	43,7
Reykðæla saga	23678	3277	421	12,8	1385	108	7,8	45,6
Pórðar saga hreðu	15547	2618	240	9,2	1249	72	5,8	46,3
Gísla saga (styttri gerð)	18944	3249	268	8,2	1484	89	6,0	46,9
Gull-Pórðis saga	11080	2367	326	13,8	1062	54	5,1	48,7
Brennu-Njáls saga	98938	8229	1883	22,9	3135	504	16,1	50,9
Bandamanna saga (M)	11187	2170	155	7,1	1092	60	5,5	53,6
Flöðamanna saga	17749	3377	382	11,3	1583	96	6,1	54,1
Gunnlaugs saga	9596	2098	193	9,2	972	52	5,3	54,2
Þorsteins saga hvíta	3537	1029	86	8,4	510	20	3,9	57,1
Ljósvetninga saga (C)	27667	4136	520	12,6	1829	159	8,7	57,5
Svarfdæla saga	19193	3183	398	12,5	1470	111	7,6	57,8
Hænsna-Pórðis saga	8698	1853	152	8,2	916	52	5,7	59,8
Hallfreðar saga (ÓÍTr)	11573	2400	168	7,0	1161	70	6,0	60,5
Víga-Glúms saga	19117	3311	364	11,0	1507	117	7,7	61,2
Bjarnar saga	19286	3101	364	11,7	1483	118	8,0	61,2
Finnboga saga	24188	3426	405	11,8	1643	151	9,2	62,4
Kjalnesinga saga	11003	2244	235	10,5	1111	70	6,3	63,6
Vopnfirðinga saga	9571	2083	208	10,0	1001	61	6,1	63,4
Laxdæla saga	57467	6607	1137	17,2	2860	366	12,8	63,7
Fóstbræðra saga	29124	4306	637	14,8	1942	194	10,0	66,2
Hávarðar saga Ísfirðings	15402	2616	303	11,6	1262	107	8,5	69,5
Egilí saga	62254	6683	1442	21,6	2839	445	15,7	71,5
Heiðarvíga saga	12943	2553	308	12,1	1192	95	8,0	73,4
Kormáks saga	10291	2256	246	10,9	1090	76	7,0	73,9
Harðar saga	18400	3334	441	13,2	1575	138	8,8	75,0
Grænlendinga saga	6036	1474	129	8,8	728	46	6,3	76,2
Viglundar saga	11825	2234	238	10,7	1106	94	8,5	79,5
Vatnisdæla saga	29289	4693	706	15,0	2166	238	11,0	81,3
Hrafnkels saga	9612	2142	251	11,7	1058	79	7,5	82,2
Ólkofra saga	2915	901	70	7,8	473	25	5,3	85,9
Fjóldæla saga	27278	4163	668	16,0	1983	240	12,1	87,9
Eyrbyggja saga	38061	5468	1053	19,3	2360	336	14,2	88,3
Valla-Ljóts saga	6921	1708	188	11,0	846	63	7,4	91,0
Grettis saga	61205	7385	1654	22,4	3229	598	18,5	97,7
Grænlendinga þáttur	4243	1204			634	43	6,8	101,4
Þorsteins s. Síðu-Halls.	5399	1478	124	8,4	728	55	7,6	101,8
Króka-Refs saga	11084	2333	293	12,6	1208	117	9,7	105,5
Eiríks saga	7824	1986	274	13,8	994	87	8,8	111,2
Bárðar saga Snæfellsáss	13150	2925	484	16,5	1317	148	11,2	112,5
Jökuls þáttur Útasonar	3445	1099			608	49	8,1	142,4
Allar sögur	870.597	740.746	35.566	18.220	51.23	12.401	5.842	47,11

Skýringar á dálkum: LEM: Lesmálsorð; Om: Orðmyndir; SOm: Sérstakar orðmyndir; HI SOm: Hlutfall sérstakra orðmynda; O: Orðaforði; SO: Sérordi; HI SO: Hlutfall sérordi af orðaforði; SO/10: Fjöldi sérordi í hverjum 10.000 orðum.

Tafla 3: Skipting sérðorða í orðflokka

Saga	SO	SO/ 10	No	%	Lo ¹	%	So	%	Ao ²	%
Hallfreðar saga (M)	16	18,2	11	68,7	4	25,0			1	6,3
Ljósvetninga saga (A)	23	30,7	14	60,9	7	30,5	1	4,3	1	4,3
Gunnars saga	23	31,5	14	60,9	9	39,1				
Droplaugarsona saga	38	40,4	24	63,2	8	21,1	4	10,5	2	5,2
Gísla saga (L)	97	41,4	61	62,9	18	18,5	14	14,4	4	4,2
Bandamanna saga (K)	41	43,7	21	51,2	14	34,1	4	9,7	2	4,9
Reykðæla saga	108	45,6	66	61,2	32	29,6	6	5,5	4	3,7
Pórðar saga hreðu	72	46,3	49	68,1	16	22,3	6	8,3	1	1,3
Gísla saga (S)	89	46,9	57	64,0	17	19,1	3	3,4	12	13,5
Gull-Pórís saga	54	48,7	39	72,2	10	18,5	4	7,4	1	1,9
Brennu-Njáls saga	504	50,9	337	66,8	121	24,0	26	5,1	20	3,9
Bandamanna saga (M)	60	53,6	30	50,0	24	40,0	4	6,7	2	3,3
Flóamanna saga	96	54,1	53	55,2	30	31,3	7	7,3	6	6,2
Gunnlaugs saga	52	54,2	29	55,8	13	25,0	8	15,4	2	3,8
Þorsteins saga hvítá	20	57,1	14	70,0	1	5,0	3	15,0	2	10,0
Ljósvetninga saga (C)	159	57,5	99	62,3	42	26,4	12	7,5	6	3,8
Svarfdæla saga	111	57,8	74	66,7	20	18,0	11	9,9	6	5,4
Haensta-Pórís saga	52	59,8	33	63,5	11	21,2	5	9,6	3	5,7
Hallfreðar saga (ÖlTr)	70	60,5	46	65,7	18	25,7	2	2,9	4	5,7
Viga-Glúms saga	117	61,2	59	50,4	38	32,5	13	11,1	7	6,0
Bjarnar saga	118	61,2	67	56,8	39	33,1	8	6,8	4	3,4
Finnboga saga	151	62,4	88	58,3	43	28,5	12	7,9	8	5,3
Kjalnesinga saga	70	63,6	40	57,2	22	31,4	5	7,1	3	4,3
Vopnfirðinga saga	61	63,7	32	52,4	16	26,2	5	8,2	8	13,1
Laxdæla saga	366	63,7	213	58,2	104	28,4	22	6,0	27	7,4
Fóstbræðra saga	194	66,2	117	60,3	56	28,9	15	7,7	6	3,1
Hávarðar saga	107	69,5	56	52,3	35	32,7	14	13,1	2	1,9
Egil's saga	445	71,5	325	73,0	89	20,0	20	4,5	11	2,5
Heiðarvíga saga	95	73,4	52	54,7	26	27,4	7	7,4	10	10,5
Kormáks saga	76	73,9	50	65,8	19	25,0	6	7,9	1	1,3
Hardar saga	138	75,0	88	63,5	39	28,4	4	2,9	7	5,2
Grænlendinga saga	46	76,2	28	60,1	14	30,4	4	8,7		
Vigilundar saga	94	79,5	59	62,7	22	23,4	8	8,5	5	5,3
Vatnsdæla saga	238	81,3	146	61,3	64	26,9	18	7,6	10	4,2
Hrafnkels saga	80	82,2	48	60,0	25	31,2	4	5,0	3	3,8
Ólkofira saga	25	85,9	15	60,0	6	24,0	3	12,0	1	4,0
Fljótsdæla saga	240	87,9	155	64,6	56	23,3	17	7,1	12	5,0
Eyrbyggja saga	336	88,3	223	66,4	83	24,7	21	6,2	9	2,7
Valla-Ljóts saga	63	91,0	41	65,1	18	28,6	1	1,6	3	4,7
Grettis saga	598	97,7	350	58,5	157	26,3	55	9,2	36	6,0
Grænlendinga þáttur	43	101,4	35	81,4	5	11,6	3	7,0		
Þorsteins saga S.-H.	55	101,8	41	74,5	7	12,7	6	10,9	1	1,8
Króka-Refs saga	117	105,5	65	55,5	26	22,3	19	16,2	7	6,0
Eiríks saga	87	111,2	63	72,4	13	14,9	5	5,7	6	6,9
Bárðar saga	148	112,5	82	55,4	48	32,4	13	8,8	5	3,4
Jökuls þáttur	49	142,4	27	55,1	12	24,4	7	14,3	3	6,1
Allar sögur (sérðorð)	5842		3636	62,3	1497	25,6	435	7,4	274	4,7
Allar sögur (heildartala)	12401		7292	58,8	2903	23,4	1447	11,8	759	6,1

1 Með lo eru í fáeinum tilvikum talin formöfn. Þau eru svo fá að ástæðulaust þótti að færa þau sérstaklega

2 Með ao eru talin fáein töluroð, upphrópanir og samtengingar.